

PPK II

Blokadni kuvar

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

378.18.06(497.5)"2009"(035)

BLOKADNI kuvar : recepti za uspešnu
blokadu / [studenti Filozofskog fakulteta u
Zagrebu ; urednik Tadej Kurepa]. - Beograd :
Centar za liberberske studije, 2011 (Beograd
: ATC). - 113 str. ; 18 cm. - (PPK :
(Popularna progresivna knjiga) ; 2)

Nasl. izvornika: Blokadna kuharica, ili kako
je izgledala blokada Filozofskog fakulteta u
Zagrebu. - Tiraž 500. - Str. 13-16: Čudo u
Moskvi : predgovor za austrijsko izdanje
Kuvara / Boris Buden ; s nemačkog preveo
Drago Markiša.

ISBN 978-86-87821-09-5

a) Студентски протест - Загреб - 2009 -
Приручници
COBISS.SR-ID 181374988

Blokadni kuvar

– recepti za uspješnu blokadu –

*... Kako su studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu
zakuvali veliki studentski protest*

Centar za liberterske studije, 2011.

Naslov originala:

*Blokadna kuharica, ili kako je izgledala blokada
Filozofskog fakulteta u Zagrebu*

Izdavač Centar za liberberske studije, Beograd

Edicija PPK (Popularna progresivna knjiga)

Urednik Tadej Kurepa, ispred Programskog saveta CLS–a

Naslov Blokadni kuvar, recepti za uspešnu blokadu

Autor Studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Lektura Sanja Dojkić

Dizajn korice Tadej Kurepa, na osnovu originalnog dizajna Ivana Hlušička

Priprema za štampu Nikola Pavlović

Štampa ATC d.o.o, Beograd

Tiraž 500

Štampano februara 2011.

Ovo izdanje Blokadnog kuvara razlikuje se od prvog zagrebačkog izdanja na sledeći način: umesto originalnih „Pravila i smernica plenuma“ stavili smo novu verziju od 28. septembra 2010, dodato je i poglavlje „Radna grupa za širenje direktne demokratije“. Takođe, na početak knjige smo stavili predgovor Borisa Budena austrijskom izdanju ove knjige i tekst Mate Kapovića, „Dve godine borbe za besplatno obrazovanje i razvoj novog studentskog pokreta u Hrvatskoj“, koji daje hronološki pregled događaja, daje opštedruštveni kontekst i skicira nastanak novog studentskog pokreta u Hrvatskoj, čiji je proizvod i ovaj Kuvar.

Centar za liberterske studije, januar 2011.

Sadržaj

PREDGOVOR SINDIKATA OBRAZOVANJA BGLG ASI ...	9
PREDGOVOR PRVOM ZAGREBAČKOM IZDANJU ...	11
ČUDO U MOSKVI — PREDGOVOR AUSTRIJSKOM IZDANJU ...	13
DVE GODINE BORBE ZA BESPLATNO OBRAZOVANJE I RAZVOJ NOVOG STUDENTSKOG POKRETA U HRVATSKOJ ...	17

BLOKADNI KUVAR

STRUKTURA STUDENTSKE KONTROLE NAD FILOZOFSKIM FAKULTETOM ...	29
Plenum ...	29
Radne grupe i sekcije ...	29
Funkcionisanje fakulteta za vreme studentske kontrole ...	34
Direktna demokratija ...	34
Nezavisna studentska inicijativa i plenum ...	36
KAKO ORGANIZOVATI PLENUM ...	37
1. Uvod ...	37
2. Zašto i kako plenum? ...	39
3. Priprema ...	41
4. Plenum u pustinji ...	44
5. Dva scenarija ...	45
6. Tlo je plodno, šta dalje? ...	47
7. Pitanje vodstva i odnos s medijima ...	48
8. Plenum: 1, 2, 3 ...	50
9. Sporne tačke i funkcija radnih grupa ...	51
10. Zaključci ...	52
PLENUM ...	53
Tehnička izvedba plenuma	
Tehničko osoblje ...	53
Tok plenuma ...	54
PRAVILA I SMERNICE PLENUMA ...	57
Pravila i smernice plenuma Filozofskog fakulteta u Zagrebu	
A) Pravila ...	57
B) Smernice ...	61
C) Aneks ...	64
KODEKS PONAŠANJA ZA VREME STUDENTSKE KONTROLE NAD FILOZOFSKIM FAKULTETOM ...	65
VOĐENJE ZAPISNIKA NA PLENUMU ...	67

DELEGATSKA DUŽNOST I MANDATI ...	71
Delegatska dužnost ...	71
Mandati ...	72
MEDIJSKA STRATEGIJA, MEDIJSKA SEKCIJA I MEDIJSKA RADNA GRUPA ...	74
Medijska strategija ...	74
Medijska sekcija i medijska radna grupa ...	78
SEKCIJA ZA OPERATIVU, LOGISTIKU I BEZBEDNOST ...	80
PROGRAM I PROGRAMSKA SEKCIJA ...	83
RADNA GRUPA ZA MEĐUPLENUMSKU SARADNJU ...	85
RADNA GRUPA ZA TEHNIČKA PITANJA PLENUMA (TEHNIKALIJE) ...	87
RADNA GRUPA ZA SECIRANJE (ANALIZU) DOKUMENATA ...	89
RADNA GRUPA ZA MINIAKCIJE ...	91
BLOG/PORTAL I BLOGERSKA SEKCIJA ...	95
SKRIPTA I RADNA GRUPA ZA INFORMISANJE ...	96
RADNA GRUPA ZA ŠIRENJE DIREKTNE DEMOKRATIJE...	99
DRUŠTVENI KONTEKST BORBE ZA BESPLATNO OBRAZOVANJE I MOTIVACIJA AKCIJE ...	101
Napad na stečena socijalna prava ...	102
Poimanje demokratije ...	103

Ovom knjigom želimo da vam prenesemo tri veoma važne i veoma jednostavne poruke:

– Smatramo da obrazovanje treba da bude besplatno i dostupno svima. Borba za besplatno obrazovanje bi u ovom trenutku trebalo da bude temelj studentskog organizovanja i cilj studentskih protesta.

– Zalažemo se za direktno-demokratske studentske zborove (plenum), kao najefikasniji i najdemokratskiji vid studentskog organizovanja, i samim tim smo za ukidanje studentskog parlamenta i drugih predstavničkih tela.

– Ovo je realno, moguće i ostvarivo, što pokazuje borba studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu tokom 2009. i 2010. godine, kada je plenum na sebe preuzeo ovlašćenja studentskog parlamenta, a školarine su ukinute na prvoj godini osnovnih studija i na master studijama koje traju dve godine.

U Beogradu, 20. decembra 2010.

Sindikata obrazovanja Beogradske lokalne grupe

Anarhosindikalističke inicijative (ASI)

PREDGOVOR PRVOM ZAGREBAČKOM IZDANJU

Svrha ovog „kuvara“ je da detaljno opiše kako je funkcionisao Filozofski fakultet u Zagrebu tokom studentske blokade u proleće 2009, kada je Fakultet 35 dana bio pod kontrolom studenata. S obzirom na način na koji je to izvedeno, preciznije bi bilo da ono što se popularno zove „blokada“ nazovemo „studentskim preuzimanjem kontrole nad fakultetom“. Dva su osnovna razloga za opisivanje strukture studentske kontrole nad fakultetom. Prvi, manje bitan razlog, čisto je istorijske prirode – želja da se zabeleži kako je to izgledalo. Drugi, mnogo važniji, jeste što na ovaj način želimo da prenesemo svoja iskustva kako bi možda pomogli studentima drugih fakulteta (pa i članovima drugih kolektiva, npr. fabrikâ), u zemlji ili izvan nje, da učine isto.

Smatramo da opis naše strukture tokom studentske kontrole nad fakultetom može biti zanimljiv jer je po nekim svojim karakteristikama neobičan. Prvo, nije bila u pitanju prava fizička blokada fakulteta. Blokirana je samo redovna nastava, dok su rad profesorâ u kabinetima, uprava, biblioteka, knjižara itd. normalno radili. Drugo, fakultet je bio otvoren za sve (studente drugih fakulteta, obične građane, novinare itd). Treće, plenum na kom su se donosile sve odluke u vezi s funkcionisanjem okupiranog fakulteta nije bio ograničen samo na studente Filozofskog fakulteta, nego su na njemu svi koji bi se pojavili imali pravo glasa i mogućnost da učestvuju.

Treba napomenuti da se neke stvari u tekstu ponavljaju, no to smo smatrali prikladnim jer je dobro neke stvari objasniti iz

više uglova. Prvo poglavlje („Struktura studentske kontrole nad FF-om“) daje opšti pregled svih aspekata blokade. Donekle slično tome, drugo poglavlje („Kako organizovati plenum?“) funkcioniše kao svojevrsni neformalniji i istorijski uvod i anticipira neke aspekte koji su kasnije posebno razrađeni. Nakon toga sledi razrada problematike opisom plenuma, radnih grupa i ostalih aspekata akcije. Na kraju je dodato i poglavlje o društvenom kontekstu borbe za besplatno obrazovanje u sklopu koje je došlo do studentske akcije.

Za kraj, beleška o autorstvu teksta. Kao što su naše akcije kolektivne i anonimne, tako je i ovaj priručnik anonimnan, a zaista je kolektivno delo u pravom smislu reči jer je svako poglavlje pisao drugi autor ili više autora. U principu, reč je o ljudima koji su se intenzivno bavili pojedinim delovima akcije te su tu problematiku dobro poznavali, no čitav tekst je naknadno redigovan, dopunjen i ispravljen uz učestvovanje svih zainteresovanih i, jasno, na direktno-demokratski način.

Predgovor za austrijsko izdanje Kuvara

ČUDO U MOSKVI

Boris Buden

Zamislite: u Moskvi se dogodilo čudo. Lenjin je ustao iz mrtvih. Svako ko još sanja o radikalnoj promeni postojećeg žurno se uputio tamo da od Vladimira Iljiča čuje odgovor na staro, poznato pitanje: *Šta da se radi?* No njegove reči, prve nakon više od osamdeset godina u kovčegu, sve su ostavile bez reči: *gladan sam*.

To je čas kad nastupaju zagrebački studenti i studentkinje. U njihovim rukama je već spreman kuvar, bolje rečeno Blokadni kuvar – praktični vodič za pripremu i sprovođenje blokade fakulteta unutar istorijskog konteksta borbe protiv neoliberalne transformacije obrazovanja. Ta brošura je u isto vreme i priča o stvarnoj blokadi Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji je, kao jedna od najvećih i najpoznatijih visokoobrazovnih ustanova u Hrvatskoj, u proleće 2009. pet nedelja bio pod studentskom kontrolom. Tekst dakle govori o stvarnim događajima i sumira refleksije i iskustva samih aktera. To znači da se iz nje-ga nešto može naučiti. Iskustvo pobune je nauk onih koji uče.

Ali oprez! Zaista znati znači dovesti samog sebe u pitanje. To pogotovo važi za one koji su pobrkali svoj pogled na političku realnost s pogledom same svetske istorije. U načelu ne postoji ni središte ni periferija. Pogled kome se čini da tamo

negde spolja postoji periferija, na koju on gleda s visine, pogled je aktuelne hegemonije, a ne pogled samog središta – štaviše, on je odnos moći. Ko uzme zagrebački Blokadni kuvar i pomisli: „Hajde da vidimo da li su oni tamo dole na postkomunističkom jugoistoku u međuvremenu nešto shvatili o svetu“, sâm nije ništa shvatio. Studentski protest u Zagrebu se mogao dogoditi upravo zato što je bio artikulisan u isto vreme i kao protest protiv globalne hegemonije, koja je jedini izvor istorijske legitimacije za lokalne odnose moći. Reč je o teleologiji tzv. postkomunističke tranzicije koja od 1989/90. određuje čitav politički život u istočnoj Evropi. U ovom konkretnom slučaju uvođenje školarinâ, kao direktan povod za studentske proteste, bilo je opravdavano kao jedan od nužnih modernizacijskih procesa na putu u Evropsku Uniju. U žargonu postkomunističke tranzicije, tu je samo reč o prilagođavanju „evropskim standardima“. Lokalne elite podupiru, rečima samih studenata/ntkinja, „mit o EU kao zoni opšteg blagostanja“, što onda „opravdava ukidanje stečenih socijalnih prava“. Samim tim je jasno i u čemu je pravi ideološki efekat evropskih integracija – on, naime, nije u prostornoj nego u vremenskoj ekskluziji. Ne deli nas toliko na one koji su unutra i na one koji su spolja, nego na one koji su uvek u koraku s vremenom i one koji kasne pa prvo moraju da nadoknade propušteno. „Zakasneli modernizam“, tako se nazivao postkomunistički Istok pre dvadeset godina. No danas ta razlika više ne označava spoljne granice EU. Ona je imanentna projektu evropskih integracija, sve dok su dotične nužno vezane uz neoliberalne reforme. Ljudi koji još uvek pružaju otpor u ime starih socijalnih prava gde god da danas u Evropi, odmah se prikazuju kao neprijatelji napretka i blagostanja, slobode i demokratije; ukratko: kao neprijatelje Evrope, a njihova steče-

na socijalna prava, na primer pravo na obrazovanje, kao privilegije društvenih parazita koje treba ukinuti na putu prema blagostanju.

Tako je to bilo prošle godine u Zagrebu, tako je bilo i jeste u Beču, i svugde gde su se ljudi usudili da izazovu postojeću hegemoniju. No ono što razdvaja svet protiv kog su se studenti i studentkinje pobunili, u isto vreme ujedinjuje njih same, gde god dođe do protesta. Oni se danas tako ne bore ni u središtu ni na periferiji neoliberalnog kapitalizma – oni se bore baš protiv same te razlike, tj. protiv hegemonije koja nas sili da na taj način postavljamo granice u svetu. Solidarnost nije ni pretpostavka ni rezultat ove borbe, ona je njen pravi oblik.

I baš zato kuvar, a ne manifest, proglas, otvoreno pismo ili teze, na primer „aprilske“ ili „majske“, tj. „šest“ ili, zašto ne, „21 teza“. Pozvani smo u kuhinju, a ne na pozornicu svetske istorije. Ustvari, okupacija Filozofskog fakulteta u Zagrebu nije bio ni teatralni *acting out*, isceniran za pogled drugih, ni *passage à l'acte*, junački skok u nepovrat radikalne negacije. Ona je skromno nazvana: „studentska kontrola nad fakultetom“. Poprilično atipično za klasičnu mladalačku pobunu, u Blokadnom kuvaru se stalno govori o kontroli, pri čemu se pre svega misli na samokontrolu: red, disciplinu, tačnost, sistematičnost, koordinaciju, čistoću... Studentski protest u Zagrebu je bio u potpunosti posthisteričan. Tu nije bilo ni edipovske drame, ni kolektivnih izliva hormonâ, a ni generacijskog sukoba. Uostalom, upravo se po tim karakteristikama danas prepoznaje proces neoliberalnog prisvajanja i osiguravanja moći. Samim tim su iskustva zagrebačkih studenata i studentkinja korisnija. Stečena iskustva su predstavili u Blokadnom kuvaru da bi „pomogli drugim studentima i studentkinjama (i članovima drugih kolektiva, npr. radnicima i radnicama u fabrikama), u zemlji ili

izvan nje, da naprave to isto“, tj. da ustanove i organizuju direktno-demokratski, kolektivni organ – plenum. U Zagrebu je to pet nedelja savršeno funkcionisalo. No ipak cilj – potpuno ukidanje studentskih školarina, tj. besplatno obrazovanje za sve – nije postignut. No i dalje se kuva. Ali više ne bez kuvara.

A Lenjin? Njemu donosimo poslasticu iz zagrebačke kuhinje čuda tako da može sit ponovo utonuti u večni san...

S nemačkoga preveo Drago Markiša

DVE GODINE BORBE ZA BESPLATNO OBRAZOVANJE I RAZVOJ NOVOG STUDENTSKOG POKRETA U HRVATSKOJ

Cilj ovoga članka je da dà kratak pregled borbe za besplatno, tj. javno finansirano, obrazovanje od njenog početka, 5. 11. 2008, do danas, kao i da rekonstruiše razvoj onoga što možemo da nazovemo novim studentskim pokretom u Hrvatskoj, a koji može da se locira i pre samog početka borbe protiv komercijalizacije obrazovanja. Tekst je objavljen na portalu „Slobodni Filozofski“ i u magazniu „Zarez“.

Pre 2008. godine, studenti kao organizovana snaga u društvu faktički nisu postojali, što je često bilo ismevano tvrdnjama da se studenti bune samo kad se dižu cene u menzama. Danas je situacija prilično drugačija i može se reći da studenti imaju bitnu ulogu u javnom životu, ne samo što se tiče problema visokog obrazovanja nego i inače. Stoga je korisno napraviti pregled kako su se borba za besplatno obrazovanje i studentski pokret razvijali i menjali, te kako su uopšte počeli. U pregledu ćemo pokušati da se zadržimo na nešto manje poznatim detaljima ne ulazeći u pojedinačnosti opštepoznatih i naširoko analiziranih događaja kao što je prolećna blokada 2009. godine. Naglasak će biti na događajima i fenomenima koji jasno ocrtavaju razvoj pokreta, njegovo delovanje i njegove ciljeve. Jasno je da je ovde reč o posebnom autorovom pogledu na razvoj situacije, onoliko koliko je autoru poznat i koliko je mo-

gao da ga prati. Upravo to je i razlog što će se članak koncentrisati najviše na događanjima i akcijama u Zagrebu i to najpre na Filozofski fakultet u Zagrebu, posebnom jezgru studentskog pokreta i borbe za besplatno obrazovanje.

0.

Sve je počelo početkom 2008. godine, tokom svojevrsne predfaze pojave studentskog pokreta. Organizovanje studenata je počelo oko teme koja zapravo nema direktne veze sa studentima nego je opštedruštveno pitanje – oko ulaska Hrvatske u NATO. Na Filozofskom fakultetu je pokrenuta inicijativa „anti-NATO ffzg“ koja je učestvovala u javnoj antiNATO kampanji, u skupljanju potpisa za raspisivanje referenduma o ulasku Hrvatske u NATO i u organizaciji antiNATO protesta protiv posete Džordža Buša Zagrebu. Iako krajnji cilj nije dostignut, ostvaren je značajan rezultat – skupljeno je 125.000 potpisa. Treba pritom napomenuti da su studenti, najviše studenti Filozofskog fakulteta, u velikoj meri učestvovali u organizaciji i sprovođenju akcije prikupljanja potpisâ na nivou Zagreba. Nakon te početne mobilizacije, počele su i akcije vezane za sâmo obrazovanje.

1.

U proleće 2008. počinje organizovanije bavljenje studentskim pitanja, pogotovo onima vezanim za haotično uvođenje bolonjske reforme na hrvatske univerzitete. To možemo smatrati prvom fazom razvoja studentskog pokreta. U početku je veliku ulogu odigrala „bolonjska sekcija Filozofskog fakulteta“, koja je već ranije delovala, a od bitne je važnosti bila i saradnja s PMF-om u vezi s borbom protiv načina na koji se bolonjska reforma uvodila, kao i oko organizacije prvog veli-

kog studentskog protesta 7. maja 2008. Taj protest je bio poprilično loše artikulisan, što doduše i nije čudno za prvi protest, ali je, uprkos tome, bio najmasovniji studentski protest u Hrvatskoj (oko 5000 ljudi) od 1991. Masovnost tog protesta nije nadmašena čak ni u kasnijim protestima 2009. i 2010. godine. Protest je verovatno okupio toliki broj ljudi upravo zahvaljujući svojoj neartikulisanosti, opštosti i reformističkoj prirodi zahtevâ. Direktan povod protestu bilo je najavljeno plaćanje master studija pri čemu master studije (po bolonjskoj reformi se studije dele na osnovne studije i master studije – 3+2 ili 4+1) treba da plaćaju čak i oni koji su studirali besplatno na osnovnim studijama. Drugi bitan povod je bio opšti haos na univerzitetu neposredno pre upisâ prve generacije bolonjskih diplomskih studenata. U toj tački borbe, pre leta 2008. godine, još uvek nije bilo jasne vizije cilja za koji se studenti bore – zahtevâ je bilo mnogo i nisu bili dobro artikulisani. Osim toga, bilo kakvu ozbiljnu akciju sprečavao je i zastareli način organizacije s oslanjanjem na službene studentske predstavnike, Studentski parlament (SP), tj. na one njegove predstavnike koji nisu bili korumpirani HDZ-ovci kao što je bio slučaj na većini fakulteta (uz izuzetak FF-a i PMF-a). Tačno dan pre protesta studenti su bili pozvani u MZOŠ¹ na pregovore nakon čega je Ministarstvo izdalo saopštenje da su ispunjeni svi studentski zahtevi, što nije bila istina, kako bi se unapred osujetio protest. Ipak, kao direktan rezultat protesta, odustalo se od naplaćivanja master studija u sledećoj akademskoj godini pa su oni bili besplatni za sve, kako je ostalo i sve do danas zahvaljujući isključivo snažnom studentskom pritisku. Protest 7. maja 2008. je uprkos svim svojim manama bio vrlo važan za sve dalje stu-

---

1) Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa

dentske akcije jer se učilo na počinjenim greškama. Pokazalo se da je model vođstva Studentskog parlameta kao i bilo kakvo pregovaranje s birokratama iz MZOŠ-a promašaj i gubljenje vremena. Takođe je shvaćeno da izlazak u javnost s dvadesetak zahteva nije baš najsrećniji jer se u masi zahteva pojedinačni zahtevi gube, a važniji zahtevi ne mogu da dođu do izražaja među manje bitnima. No možda je i najvažniji rezultat tog protesta bila činjenica da se studenti ipak mogu pokrenuti oko nečega. Do tada je vladalo mišljenje, i među studentima i drugde, da je nemoguće skupiti pa makar samo i sto studenata da se angažuju oko bilo čega. Takav masivni odziv na prvi organizovani protest je vrlo jasno demantovao mit o studentskoj pasivnosti i bezidejnosti.

U to doba još nije bilo jasnog pokreta za besplatno obrazovanje kao konačan cilj iako je protest na kraju izborio privremeno neplaćanje master studija. Tada se još razmišljalo o rušenju bolonjske reforme kao takve, što je posle iz taktičkih razloga odbačeno, pa je taktika bila debolonjizacija bolonje bez formalnog ukidanja same bolonje. Osim toga, tada još nije bilo međunarodne povezanosti, kao ni saradnje s drugim hrvatskim gradovima. Neposredno pre protesta 7. maja, bio je održan i tzv. Facebook protest srednjoškolaca u kom su srednjoškolci uz popriličnu medijsku pažnju uspeali da se izbere za odgađanje projekta državne mature. To je dovelo do čestih optužbi da studenti samo oponašaju srednjoškolce, iako je to bilo netačno jer je organizacija studentskih protesta počela daleko pre nego što je spontano izbila srednjoškolska pobuna. Za razliku od Grčke, Nemačke, Francuske pa i Srbije i nekih drugih zemalja, u Hrvatskoj, uprkos brojnim pokušajima sa studentske strane, sve do danas nije došlo do povezivanja studenata i srednjoškolaca. To je jedna od tačaka na kojoj treba da se

radi u budućnosti ukoliko se želi dalje širenje borbe za obrazovanje.

2.

Druga faza razvoja studentskog pokreta počinje u jesen 2008. koji kulminira protestom 5. novembra u Zagrebu i Puli. U Zagrebu je na protestu ovaj put bilo mnogo manje ljudi nego na majskom protestu – oko 1500 studenata, uglavnom s FF-a, sasvim sigurno zato što je zahtev bio jedan i mnogo radikalniji od prethodnog i zato što za sâm protest nije bilo nikakvog direktnog povoda iako je razloga bilo mnogo. U toku priprema za taj protest uobičen je jedan i jedinstven zahtev – besplatno, tj. potpuno javno finansirano, obrazovanje na svim nivoima i dostupno svima. To je tada bio potpuno nečuven zahtev koji se nije apsolutno nigde pominjao od početka 1990-ih, čak ni u izjavama pojedinaca, kao što pre toga faktički nije postojala ni bilo kakva kritika komercijalizacije obrazovanja. Nakon toga je to postao sasvim *mainstream* zahtev koji sada, bar na nominalno-simboličkom nivou, moraju da prihvate čak i određeni delovi političke elite. Tu je postignut velik uspeh.

Jednim od ključnih elemenata se pokazala upravo artikulisanost zahteva, njegova jednostavnost i uopštena usmerenost na samo jedan glavni zahtev umesto na gomilu partikularnih problema u kojima se na kraju gubi celina. Formiranje tog zahteva na protestu 5.11. bila je i osnova za blokadu Filozofskog fakulteta sledećeg proleća, dajući legitimitet zahtevu za besplatnim obrazovanjem pre same blokade. Odjek protesta 5.11.2008. u javnosti nije bio velik, ali su se aktivnosti na FF-u nakon toga nastavile, a studenti su još jednom pokazali da su spremni za akciju. Nastavljene studentske aktivnosti na FF-u su na kraju dovele i do blokade u proleće 2009. koje bez protesta

5.11.2008. ne bi moglo biti. Kako već rekosmo, s jasnošću i jedinstvenošću zahteva na protestu je bilo i manje ljudi – 1500 u odnosu na 5000 prethodne godine, no borba se proširila van Zagreba. Isti dan je, u dogovoru sa Zagrebom, protestovalo i 500 studenata u Puli, a protesti su bili koordinisani, kao što će od tada uglavnom stalno biti, i s međunarodnim akcijama – protest je održan upravo na Međunarodni dan borbe protiv komercijalizacije obrazovanja. Treba napomenuti da tada još nije bila oformljena nova metoda borbe – na protestu 5.11.2008. su, na primer, još uvek postojali službeni portparoli iako službeni studentski predstavnici, Studentski parlament, više nisu bili u igri.

3.

U treću fazu studentskog pokreta ulazi se s pripremama za veliku prolećnu blokadu na Filozofskom fakultetu koja je u aprilu/maju 2009. godine rezultirala zauzimanjem 20-ak fakulteta u 8 hrvatskih gradova što je bila jedna od najvećih evropskih pa i svetskih studentskih pobuna te godine. To je bio povratak studenata u javni i politički život na velika vrata i oni tada postaju bitan politički faktor. U toj fazi dolazi i do ključnih promena i inovacija koje do danas ostaju bitan deo studentskog pokreta. U procesu organizacije prve blokade kao načina samoorganizovanja rođena je direktna demokratija, koja je na FF-u zaživela u obliku i sa doslednošću koja i dalje oduševljava ljude iz celog sveta, uz svoju manifestaciju kroz plenumne i radne grupe, dok je predstavnički model organizovanja putem Studentskog parlamenta u potpunosti odbačen. Osim toga, uvedene su i druge bitne metode delovanja kao što je odbijanje personalizacije i individualizacije, odbijanje pregovorâ i nepristajanje na kompromis, inovativna i dotad neuobičajena me-

dijska strategija i sl. Studentski pokret je proširen na čitavu zemlju, zahtev za potpuno javno finansiranim obrazovanjem je do kraja artikulisan i razrađen do najsitnijih detalja. Direktni rezultat prve blokade bili su po drugi put osigurane besplatne master studije za sve i, po svemu sudeći, onemogućavanje donošenja Zakona o univerzitetu za koji je bilo planirano stupanje na snagu do leta 2009. po hitnom postupku.

Kraj prvog talasa blokadâ su neki shvatili kao kraj jedno-kratnog ekscesa, svojevrsne 1968. hrvatskih studenata i kao ne-uspeh zbog nepostignutog konačnog cilja, no borba se i nakon toga nastavila. Nekako u to vreme, u proleće 2009. dolazi i do zaoštavanja ekonomske krize u državi, a polako sve više bujaju i radnički i seljački protesti. Nedugo nakon kraja prve blokade studenti FF-a pružaju podršku seljacima tokom njihovog protesta, što je ovekovečeno u filmu „Susret“, Igora Bezinovića, i na taj način prvi put prilično javno simbolički iskazuju širenje svoje borbe i na druge aspekte društva iako je i sam zahtev za besplatnim obrazovanjem od samog početka bio na artikulisan na ovaj način.

4.

U četvrtu fazu spada predblokadno vreme tokom jeseni 2009. godine i sâm drugi talas blokadâ, u kom je učestvovalo oko 10 fakulteta iz 4 grada. Drugi talas blokadâ je bio očekivano manji od prvog i akcija je bila očekivano manje medijski praćena. Za razliku od prvog talasa blokadâ, taj put su izostali politički avanturisti, ljudi koji prvi put nisu hteli da propuste da budu na pravoj strani istorije i razni politikanti koji su videli svoju priliku u haotičnim odnosima prve blokade. No time je akcija nadrasla dotad potencijalnu opasnost da se pretvori u jednokratni eksces te je pokazala još ozbiljnije političke

aspiracije, kao i razumevanje da se u političkoj borbi ne dolazi do ozbiljnih rezultata preko noći.

Studenti su ovaj put u akciju krenuli svi odjednom, a decentralizacija pokreta bila je simbolički predstavljena i primatom Rijeke i Pule u kretanju u blokadu. Pored još uvek aktuelnog problema besplatnog obrazovanja, tokom druge blokade je problematizovan i nacrt novog Zakona o univerzitetu koji, između ostalih, uveliko smanjuje autonomiju univerziteta i uvodi dalju neoliberalizaciju i komercijalizaciju univerzitetskog obrazovanja, a koji su studenti prvi izneli u javnost. Akademska zajednica je važnost borbe protiv tog zakona shvatila sa godinu dana zakašnjenja, u jesen 2010, kada je taj nacrt tog zakona, uz nacrt još dvaju zakona, i službeno pušten u javnost i kada se akademska zajednica gotovo jednoglasno negativno izjasnila o njemu.

Tokom druge blokade počelo je i neposrednije povezivanje s radnicima, a ti kontakti su još više ojačali početkom 2010. godine. Treba reći da je tokom druge blokade FF-a na fakultetu održan i prvi seljački plenum za vreme jednog od protesta mlekarâ. Nakon drugog talasa blokadâ je pojačana je i aktivnost pokreta van perioda blokada, što se ogledavalo u kontinuiranosti organizovanih akcija, tribina, radnih grupa i sl.

5.

Peta faza počinje početkom 2010. godine u razdoblju nakon drugog talasa blokadâ. Ova faza je obeležena daljim širenjem akcijâ na područja van strogo studentskih pitanja i aktivnim povezivanjem s drugim socijalnim grupama, najpre sa radnicima, što takođe ukazuje na tendencije u razvoju pokreta u budućnosti. Povezivanje s radnicima se odvija kroz aktivnosti radne grupe za širenje direktne demokratije koja 2010. postaje široka i

sve aktivnija platforma na nivou čitave zemlje. Zanimljivo, i radnički štrajkovi, i okupacije fabrikâ i protesti u isto vreme postaju sve radikalniji pa se stoga počinju sve otvorenije javljati i glasovi o dotad teško zamislivom radničkom samoupravljanju.

Aktivnosti u vezi sa besplatnim obrazovanjem su se nastavile i 30. marta 2010. održan je studentski protest, na kom je pokušana metoda „narodne fronte“ tako da su se protestu pridružili i studenti s drugih fakulteta (npr. Ekonomije) sa svojim partikularnim problemima, koji su, međutim, povezani s problemima komercijalizacije obrazovanja iako to na prvi pogled možda nije uvek očigledno. Direktan rezultat ovog protesta su treći put osigurani besplatne master studije za sve, kao i po prvi put osigurana besplatna prva godina osnovnih studija za sve.

U vezi sa povezivanjem s radnicima, jačala je i studentska izdavačka delatnost pa se štampaju i dele tzv. Radnički FAQ, razni leci i pamfleti za radnike, nezaposlene, a intenzivira se i rad na portalu Slobodni Filozofski koji postaje sve ozbiljniji alternativni izvor informacijâ i vrlo čitan internet portal. Osim toga, FFZG-ov model blokade pokušava da se proširiti i van granicâ zemlje – Blokadna kuharica, koja detaljno opisuje kako je izgledala prva blokada Filozofskog fakulteta i principe direktne demokratije, a koja je izašla tokom druge blokade, prevedena je na nemački i štampana je u Austriji, a u pripremi je i američko izdanje. Prvi put nakon protesta iz 2006. godine, u Beogradu se, uz pomoć Zagreba, pokušava ponovno uspostavljanje plenumskog odlučivanja na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a po uzoru na Zagreb.

6.

Šesta faza počinje na jesen 2010. kada plenum i njemu podređene radne grupe preuzimaju sva dotadašnja ovlašćenja Studentskog parlamenta na Filozofskom fakultetu, što je velika novost i predstavlja izazov što se tiče primene direktne demokratije u okvirima u kojima je dotad nije bilo. U oktobru 2010. negativne posledice komercijalizacije visokog obrazovanja i nauke, otelotvorene u nacrtima novih Zakona o univerzitetu, Zakona o visokom obrazovanju i Zakona o nauci, konačno postaju jasni i većini akademske zajednice, koja ih, zajedno s plenumom FF-a u potpunosti odbija, no treba tek videti da li će se u budućnosti protiv izglasavanja tih zakona moći da se reaguje i na druge načine a ne samo saopštenjima.

Što se tiče budućnosti, vrlo je nezahvalno davati prognoze u kom smeru će se dalje razvijati decentralizovani direktnodemokratski pokret. Ono što se može predvideti je dalje širenje saradnje s drugim društvenim grupama i širenje pokreta na druge javne sektore koji do sada nisu bili toliko doticani, kao što je zdravstvo, a prilično je sigurno da bi i neki predstojeći događaji kao što je novi talas privatizacijâ ili ulazak Hrvatske u EU mogli da izazovu reakciju pokreta na ovom ili onom nivou. Što se tiče besplatnog obrazovanja i novih blokada fakultetâ, obično u jednom trenu u krizi (konjunkturi) mora doći do pada pa se čini da se nove blokade možda neće desiti u skorij budućnosti, no to dosta zavisi od razvoja događaja i poteza od strane vlasti koje baš i ne pokazuju da su naučile lekciju. U svakom slučaju, bauk blokade je i dalje tu, a borba za potpuno javno finansirano obrazovanje se i dalje nastavlja.

Mate Kapović

Blokadni kuvar

STRUKTURA STUDENTSKE KONTROLE NAD FILOZOFSKIM FAKULTETOM

Studentska kontrola nad Filozofskim fakultetom u proleće 2009. bila je uspostavljena na sledeći način: tri glavna organa studentske kontrole nad fakultetom bili su plenum, radne grupe i redari.

Plenum

Plenum je središnje telo odlučivanja na fakultetu pod studentskom kontrolom. Na njemu se sve odluke donose direktno-demokratski, uključujući i onu o nastavku ili prekidanju kontrole nad fakultetom. Plenum je skup svih zainteresovanih studenata i drugih građana (plenum FF-a je otvoren svima a ne samo studentima, za razliku od nekih drugih plenuma u Hrvatskoj – odluku o nivou otvorenosti donosi plenum u zavisnosti od okolnosti). Na njemu svako ima pravo da govori i svako ima jednako pravo glasa. Sve odluke se donose prostom većinom glasova. Plenum svaki put vode dva različita moderatora koji se biraju na kraju svakog plenuma. Za vreme blokade plenum se održava svaki dan, a u vanblokadno vreme obično jednom nedeljno (po potrebi i češće).

Radne grupe i sekcije

Radne grupe i sekcije su specijalizovane grupe plenuma koje se bave pojedinim važnim pitanjima. Razlika između sekcije

i radne grupe je u tome što sekcije imaju mandat dat od plenuma za obavljanje svog posla, dok su radne grupe, jednostavno rečeno, samo sastanci na koje su pozvani svi zainteresovani. Sekcije imaju stalno članstvo (iako se imena, naravno, ne iznose u javnosti – mandat se daje celoj sekciji a ne pojedincima), dok u radnim grupama, kao sastancima svih zainteresovanih, nema stalnih članova i do samog sastanka se nikad ne zna ko će učestvovati na njoj. Mandat se dodeljuje sekcijama zbog specifičnih zadataka koji se često moraju obaviti u kratkom roku, pa ne mogu prolaziti redovne plenuma i sastanke radnih grupa ili je pak zbog same naravi posla teško očekivati da to može da radi svaki put neka druga grupa nedefiniranih ljudi ili velika skupina ljudi. U mandatirane sekcije spadaju programska, medijska i blogerska sekcija, zatim sekcija za bezbednost i za Skriptu. S obzirom na to da se ne može očekivati da će se celi plenum ili klasične radne grupe nedefinisanog članstva baviti mnogobrojnim praktičnim pitanjima kao što su organizovanje alternativnih predavanja, pisanje medijskih saopštenja, uređivanje portala, osiguranje ili pisanje Skripte (glasila plenuma FF-a), plenum za obavljanje tih poslova daje mandat navedenim sekcijama uz stalnu mogućnost opoziva ili promene članova dotičnih sekcija (sekcije takođe po potrebi dobijaju nove članove). Radne grupe su na primer međuplenumska radna grupa, radna grupa za seciranje dokumenata, tehnikalije itd. U nekim slučajevima postoje i radna grupa i sekcija koje se bave istom tematikom, na primer medijska radna grupa (sastanak svih zainteresovanih) i medijska sekcija (mandatirana sekcija zadužena za pisanje saopštenja i kontakt s medijima). Postoji i jedna mandatirana radna grupa, miniakcije – ona nema stalno članstvo, ali ima mandat da sama planira i odrađuje manje akcije. Dakle, ne mora da traži dozvolu plenuma za sve – naime,

nije moguće raspravljati o detaljima svih akcija na plenumu, nego se umesto toga svi zainteresovani nalaze na sastanku ove radne grupe i planiraju akcije.

Jasno je da plenum sve mandate koje je dao može u svakom trenutku i oduzeti, a o radu svih grupa i sekcija može se i diskutovati na plenumu. Sekcije i radne grupe su dužne da nakon toga rade unutar okvira zadatih zaključcima i odlukama koje su donete na plenumu.

Radne grupe su, kao i plenum, otvorene za sve, no na njima prisustvuje, samom njihovom prirodom, manje ljudi nego na plenumu (obično do 30-ak ljudi, u vremenu nakon blokade obično od 5-10 ljudi), koji su posebno zainteresovani za određena pitanja. Tu se raspravlja o pojedinim problemima nakon čega se donose predlozi (uz sažeto iznošenje svih linija argumentacije) koji se dostave plenumu. Radna grupa nema moć samostalnog donošenja odlukâ (uz izuzetak mandatiranih grupa/sekcija koje uprkos tome deluju u okviru dotadašnjih plenumskih odluka), nego se svaki predlog radne grupe mora posebno izglasati na plenumu (ili vratiti na doradu radnoj grupi). Na radne grupe se prebacuje rasprava o pojedinim problemima koji nisu adekvatni za rešavanje na plenumu (zbog manjka vremena, specifičnosti teme i sl). Funkcija radne grupe jeste da detaljno razradi probleme, da navede njihova moguća rešenja i da ih sistematično i pregledno iznesu plenumu kako bi se na plenumu mogla voditi što konstruktivnija rasprava o nekoj temi i doneti objektivna odluka. Radna grupa može doneti i više od jednog predloga/zaključka o kojima se onda raspravlja na plenumu. Takva praksa je zapravo i poželjna jer se na taj način plenumu daje veći izbor za donošenje odluke, a samim tim i veća mogućnost iznalaženja rešenja o kom se na radnoj grupi možda nije ni raspravljalo. Broj radnih grupa nije

ograničen, one se mogu osnivati u zavisnosti od prepoznavanja potrebe za bavljenjem specifičnom vrstom problema, a po potrebi se mogu i ugasiti. Nasuprot radnim grupama, broj sekcijâ je, ipak, više-manje stalan jer nema potrebe za velikim brojem mandatiranih sekcija.

Na FF-u su za vreme blokade i nakon nje delovale sledeće radne grupe i sekcije:

radna grupa za tehnikalije – bavi se tehničkim pitanjima strukture plenuma, pripremom dnevnog reda i moderatorâ pojedinih plenuma

medijska sekcija – odnos s medijima, sprovođenje medijske strategije (uz potvrdu plenuma) i pisanje saopštenja za medije

meduplenumska radna grupa – radna grupa koja koordiniše studente s različitih plenuma/fakulteta

miniakcije – radna grupa koje se bavi organizovanjem raznih (obično manjih) akcija po gradu kojim se promoviše besplatno obrazovanje (performansi, protesti, izložbe itd)

radna grupa za procenu situacije i dalje delovanje – radna grupa koja proučava trenutnu situaciju te raspravlja o mogućim daljim smerovima akcije

radna grupa za seciranje dokumenata – grupa koja se bavi detaljnom analizom različitih službenih dokumenata (zakonâ, dopisâ, izjavâ...) bitnih za akciju

radna grupa za informisanje – radna grupa koja se bavi tehničkim poslovima vezanih za Skriptu, njenim sklapanjem i distribucijom

radna grupa za širenje direktne demokratije – radna grupa, uspostavljena tek u postblokadno vreme (jesen 2009), koja se bavi širenjem direktne demokratije izvan fakultetskih i studentskih okvira (npr. među radništvom, u fabrikama, itd)

Osim ovih najbitnijih, postojale su i neke druge radne grupe, poput radne grupe za forum (koja se bavila organizovanjem internet foruma u okviru SlobFil-a), radna grupa za peticije (koja se bavila organizovanjem peticije za besplatno obrazovanje koju je potpisalo gotovo 100 000 ljudi) i sl.

Redari

Redarska služba za vreme studentske kontrole nad fakultetom fizički drži sâm fakultet pod kontrolom. Redari čuvaju red na fakultetu i paze na fakultetsku imovinu. Članstvo u redarskoj službi je slobodno i promenljivo.

Osim ove tri osovine studentske kontrole nad fakultetom (plenuma, radnih grupa i redarâ), važnu ulogu imali/imaju su i:

Programska sekcija

Grupa zadužena za organizaciju alternativnog nastavnog programa za vreme blokade.

Skripta

Glasilu plenuma FF-a koje izlazi svakodnevno ili čak dva puta dnevno za vreme blokade, a u postblokadno vreme uglavnom jednom nedeljno. U njemu se objavljuju studentska saopštenja za medije, razna obaveštenja i tekstovi vezani za obrazovanje i srodne teme (kao što su socijalna prava, tranzicija, neoliberalizam, radnički pokret itd).

Blog/portal – bloggerska sekcija

Važno sredstvo komunikacije od početka bio je i blog (posle: portal) *Slobodni Filozofski* (poznat i kao *SlobFil*). Adresa je: www.slobodnifilozofski.com, dok je adresa njegove međunarodne verzije (na više stranih jezika): slobodnifilozofski.org.

SlobFil je zapravo virtualna arhiva studentske akcije za besplatno obrazovanje.

Funkcionisanje fakulteta za vreme studentske kontrole

Fakultet je za vreme blokade bio, osim preko noći, otvoren svim građanima, kao i plenum, radne grupe i alternativna predavanja. Jedini izuzetak je bio taj što je novinarima dozvoljeno da snimaju samo početak plenuma (tj. obaveštenja). Nakon toga su na plenumu mogli da učestvuju bez snimanja, kao građani.

Za vreme studentske kontrole nad Fakultetom, osim redovne nastave (uključujući i postdiplomsku nastavu), sve ostalo je funkcionisalo kao i obično (rad fakultetske uprave i studentske službe, profesorske konsultacije, biblioteka, Centar za strane jezike, rad Croaticuma - centar za učenje hrvatskog jezika za strance, privatna kopirnica i knjižara na Fakultetu, neki oblici dopunske nastave, ispiti u profesorskim kabinetima i ispiti za apsolvante, konferencije zakazane u vreme blokade itd). U spornim slučajevima plenum je u nekoliko navrata odlučivao o (ne)odobravanju rada.

Direktna demokratija

Važan element studentskog samoorganizovanja čini direktno-demokratski način odlučivanja. Osim samog cilja, „besplatnog obrazovanja dostupnog svima“, to je jedan od najvažnijih aspekata čitave akcije. Direktna ili neposredna demokratija je sistem u kom se sve (najvažnije) odluke donose na demokratski način, glasovima svih prisutnih. Za razliku od sistema predstavničke demokratije, u kome se na izborima izabere nekoliko predstavnika koji onda nekoliko godina bez neposrednog de-

mokratskog nadzora mogu da rade šta god hoće, u sistemu direktne demokratije uvek direktno odlučuje većina. Direktna demokratija tako podstiče ljude na aktivnost, zainteresovanost i učestvovanje u odlučivanju. Sve odluke tokom studentske kontrole nad fakultetom, a i nakon nje, donose se ovakvim demokratskim načinom. Direktno-demokratski sistem je organizovan kroz plenum – skup svih zainteresovanih, na kom svi imaju jednako pravo da iznesu svoje mišljenje i na kom svi imaju pravo glasa. Sve odluke se donose većinom glasova. Plenum, većinom glasova svih prisutnih, odlučuje o toku studentske kontrole nad fakultetom te o svim daljim akcijama (tokom blokade ili nakon nje). Ukaže li se potreba za tim, posebni problemi se prvo ostavljaju radnim grupama na raspravu (na kojima se takođe mogu pojaviti svi zainteresovani) pa se o tome naknadno opet odlučuje na plenumu.

Prednost direktno-demokratskog, plenumskog načina odlučivanja je u tome što se o svemu odlučuje sasvim demokratski, što ne postoje vođe i što se ovakvim načinom odlučivanja bitno smanjuje mogućnost manipulacije. U sistemu predstavničke demokratije, s izabranim vođama koji mogu samostalno donositi odluke, postoji velika opasnost od manipulacije (nije teško nagovoriti, potkupiti ili zapretiti jednoj ili nekoliko osobâ tokom pregovora). Prednost plenumskog načina odlučivanja se ogleda u tome što se sve odluke moraju doneti zajednički na plenumima, većinom glasova svih prisutnih. Plenum ni u kom trenutku ne može da izabere predstavnike koji će moći da donose odluke samostalno ili da pristaju na određene uslove. Plenum može da izabere samo delegate koji prenose odluke i volju plenuma, i obrnuto, da plenumu prenose određene ponude i pitanja na razmatranje. Ovakav delegatski sistem, ne samo što je jedini demokratski u pravom smislu te reči, već i onemo-

gućuje manipulacije pojedinačnih predstavnika.

Nezavisna studentska inicijativa i plenum

Početna grupa ljudi koja je krenula s organizacijom blokade, pre prvog blokadnog plenuma, delovala je pod imenom Nezavisna studentska inicijativa za pravo na besplatno obrazovanje. No plenum prevazilazi okvire NSI jer se ne bavi samo pravom na besplatno obrazovanje i jer izražava volju svih studenata, s obzirom na to da svi imaju pravo da ravnopravno učestvuju i glasaju na njemu. Stoga odluke donete na plenumu treba smatrati odlukama svih studenata a ne odlukama NSI. No NSI i dalje ostaje naziv za grupu aktivistâ koji se bore za besplatno obrazovanje, dok na plenumu svi studenti imaju pravo da participiraju bez obzira na političku orijentaciju i mišljenje o pojedinim problemima kao što je besplatno obrazovanje. Plenum je, iako je nastao u okolnostima borbe za besplatno obrazovanje, središnje telo direktno-demokratskog odlučivanja svih studenata, ali ne treba ga poistovećivati isključivo s tom borbom.

KAKO ORGANIZOVATI PLENUM?

1. Uvod

Plenum je, jednostavno rečeno, sastanak svih zainteresovanih članova nekog kolektiva. Na plenumu svi članovi tog kolektiva imaju pravo da učestvuju, što plenumu daje demokratski legitimitet, premda nije neophodno da svakom plenumu prisustvuju apsolutno svi članovi kolektiva. Važno je da svi prisutni ravnopravno učestvuju u donošenju odlukâ bez mogućnosti zastupanja, odnosno prenošenja glasa s jedne osobe ili grupe na predstavnike. Plenumski oblik odlučivanja polazi od principa neposredne ili direktne demokratije. Direktno-demokratski oblik odlučivanja koji se praktikuje kroz plenum je jedini dosledan demokratski način donošenja odlukâ od zajedničkog interesa.

Osnovni cilj plenskog organizovanja jeste da uključi sve zainteresovane u proces odlučivanja, posebno u pitanjima od opštedruštvene važnosti kao što su pravo na besplatno obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na rad itd. Mogućnost učešća u procesu donošenja odlukâ budi interes za političkim delovanjem kod onih koji se smatraju inertnima, nezainteresovanima, bezvoljnima. Argumentovana javna rasprava demistificira proces donošenja odlukâ čineći mišljenje svakog pojedinca koji učestvuje važnim. Doneta odluka je obavezujuća za sve. Postavlja se, međutim, pitanje: koji su to svi? Iza odluke donete na osnovu racionalne argumentacije stoje svi članovi tela koje je tu odluku donelo. Temelj ovakvog odlu-

čivanja jeste da svi koji žele mogu da participiraju. Važno je napomenuti da plenum za sprovođenje svojih odluka ne koristi silu nego snagu argumenata – oni koji na plenum ne dolaze nisu prisiljeni da prihvate odluku, ali su o njoj obavješteni. Važan učinak ovakvog procesa odlučivanja jeste disperzija odgovornosti na sve učesnike koji su svesni da iza odluke ne stoji nikakav nadređeni autoritet, organizovana klika ili upravni odbor već isključivo sami učesnici procesa glasanja. Ljude koji aktivno učestvuju u donošenju odluka više nije moguće otpisati kao pasivne, nezainteresovane i neodgovorne posmatrača.

Ovde ćemo se koncentrisati na organizaciju plenuma u vanrednoj situaciji kakva je zauzimanje i preuzimanje radnih ili obrazovnih organizacija. Namerno pravimo razliku između zauzimanja i preuzimanja, jer tek kada je preuzimanje izglasano na plenumu sastavljenom od svih članova dotičnog kolektiva, ili barem svih onih dovoljno zainteresovanih da se na plenumu pojave, može se reći da je neka institucija preuzeta.

U zavisnosti od okolnosti (kao što su veličina kolektiva, potencijalna sabotaža, pretnja sankcijama i tome slično) zauzimanje može, ali i ne mora, da se planira u relativnoj tajnosti. U slučaju tajnog planiranja akcija se najpre izvede, zgrada se prvo zauzme pa se tome naknadno da legitimitet, odnosno zgrada se *preuzme*. Naravno, mnogo bolji oblik je da se akcija legitimira od strane svih zainteresovanih pre samog izvođenja, no to nije uvek moguće iz prethodno navedenih razloga. Kada bi se uvek unapred čekalo dato eksplicitno odobrenje većine, često se, iz praktičnih razloga, ne bi ništa moglo preduzeti. Potpuna demokratska legitimnost od samoga početka ne može i ne sme biti prepreka direktnoj akciji iako je bitno da je sama akcija od početka iznutra potpuno direktno-demokratski organizovana. U slučaju relativne konspirativnosti važno je pripre-

miti teren kako bi što više članova znalo ili naslućivalo da se nešto događa te kako bi se ispitalo kakva je opšta klima po pitanju problema zbog kojih se razmišlja o započinjanju zauzimanja.

2. Zašto i kako plenum?

Ukratko, postavlja se pitanje kako uopšte organizovati kolektivno direktno-demokratsko telo?

Nije nam namera da suviše ulazimo u teoriju. Želja nam je kroz opis procesa uspostavljanja direktno-demokratskog kolektivnog tela na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upozorimo na probleme s kojima smo se susreli i na taj način nekom drugom kolektivu olakšamo organizaciju sličnog tela.

Akcija je pripremana neslužbenim kanalima, a naknadno joj je dat legitimitet, u punom smislu te reči, izglasavanjem daljeg nastavka akcije blokade nastave odlukom svih studenata. Međutim, važno je napomenuti da je i pristup akciji planiranja blokade bio slobodan (nikome se nije branilo da se uključi) iako se to, svakako, nije moglo otvoreno najavljivati (osim neposredno pre same akcije). Svi sastanci tokom priprema blokade su takođe bili zasnovani na direktno-demokratskim osnovama. To su bili svojevrсни predblokadni mini-plenumi (iako je zapravo bila više reč o otvorenim sastancima na kojima se odlučivalo direktno-demokratski), a prvi veći plenum bio je organizovan 5 dana pre same akcije preuzimanja kontrole nad fakultetom kada se tribina o besplatnom obrazovanju (na kojoj je bilo više od 200 ljudi) spontano pretvorila u plenum koji je izglasao blokadu fakulteta. Blokadu je definitivno potvrdio veliki plenum na prvi dan preuzimanja kontrole nad fakultetom.

U pripremi akcije postojale su nedoumice ko sve ima pravo da učestvuje na plenumu i na koji način treba onemogućiti pris-

tup nepozvanima. Zaključeno je da uz sve studente dotičnog fakulteta pravo učešća imaju i zainteresovani građani što bi onda uključivalo i osoblje fakulteta, studente drugih fakulteta i univerziteta, radnike itd. Politika otvorenih vrata za sve se mogla smatrati jedinom doslednom politikom, budući da je postavljen zahtev od opšteg interesa i da su fakulteti javne ustanove na raspolaganju svima.

Ovakav pristup se pokazao ispravnim jer su plenumi privukli kako građane tako i studente ostalih fakulteta na kojima je uskoro buknuła pobuna inspirisana našom. Glavni prigovor ovakvom pristupu bila je bojazan da bi plenum mogao biti sabotiran od strane zlonamernih pojedinaca ili grupa. To se nije dogodilo. Naprotiv, došlo je do izuzetnog integracijskog momenta usled ravnopravnosti i uključenosti u donošenje svih ključnih odluka. Pre blokade pojedinci su izražavali bojazan hoće li direktno-demokratski način organizovanja uopšte moći da funkcioniše, no blokada je jasno dokazala da su ti strahovi bili neosnovani. Prevladalo je mišljenje da je trenutak očigledno promašen i da je cela akcija osuđena na propast ukoliko borba za osnovno ljudsko pravo kao što je pravo na obrazovanje, ne može okupiti dovoljan broj zainteresovanih.

Već prvi dan blokade nastave u amfiteatru kapaciteta od 350 do 400 sedećih mesta okupilo se dvostruko više učesnika. Odluka o nastavku blokade doneta je ogromnom većinom glasaova. Tokom čitavih 35 dana trajanja blokade nije bilo incidenata na plenumu niti unutar zgrade fakulteta ili u njegovoj okolini.

Na pripremnim sastancima vodila se velika diskusija kako bi blokada trebalo da izgleda. Treba li u zgradi fakulteta blokirati svaku aktivnost ili neke stvari treba da budu izuzete? Treba li fizički onemogućiti ulaz u zgradu? Na kraju je odlučeno

da se blokira samo nastavni proces, ali da se nastavnom osoblju kao i ostalim zaposlenima fakulteta neće onemogućavati pristup zgradi i radnim mestima. Ulaz će biti otvoren svima jer jedino tako ima smisla organizovati program alternativne nastave koji bi trebalo da popularizuje ideju besplatnog obrazovanja i druge s tim povezane teme.

Ovakvim pristupom ubrzo smo stekli naklonost određenog broja zaposlenih. Odluka o neblokiranju privatnih firmi na fak-su, iako bi se to moglo smatrati ideološki nedoslednim, motivisana je željom da se ne naudi zaposlenima istih, ali i željom da se izbegne sukob s policijom koja bi mogla da se oseti pozvanom da interveniše u odbrani privatnog vlasništva.

Kao uslov za deblokadu postavljen je jedan cilj: besplatno obrazovanje na svim nivoima za sve koji zadovolje kriterijume upisa. Procenjeno je da se jednim čvrstim zahtevom od opšteg interesa može učiniti daleko više nego gomilanjem zahteva.

No, kako je izgledala priprema cele akcije?

3. Priprema

Početna tačka bila je ideja da se blokira nastavni proces kako bi se javnost upozorila na tendenciju komercijalizacije visokog obrazovanja. Ništa revolucionarno, budući se radi o sasvim uobičajenoj metodi u svetu. No, u Hrvatskoj ona je dotad bila relativna nepoznanica. Naime, govorimo o državi u kojoj već decenijama nije bilo ozbiljnih, organizovanih studentskih protesta.

Inicijalna grupa ima osnovni zadatak da pokrene širu studentsku populaciju na akciju. Paralelno se ispituje teren u vezi sa nastavnim osobljem. Treba ipak reći da je podrška zahtevu za besplatnim obrazovanjem postojala od protesta 5.11. 2008. na kome je bilo oko 1500 ljudi, pre svega sa Filozofskog fakul-

teta. Takođe, organizovana je i vrlo posećena tribina o besplatnom obrazovanju nakon toga (sama blokada je počela 20.4.2009). Bitno je reći da je zahtev već bio poznat ljudima i da je već bio javno iznet. Taj protest, koji je imao masovni odziv, davao je svojevrsnu dodatnu legitimaciju organizatorima blokade.

Dve stvari su ključne za organizaciju blokade:

a) Organizacija preuzimanja same zgrade fakulteta i blokade nastavnog procesa

b) Direktno-demokratski model odlučivanja o nastavku/prekidu blokade

U fazi organizacije zauzimanja grupa se širi na 50-ak zainteresovanih. Grupu pretežno čine studenti koji su se tokom studija bavili nekim oblikom studentskog aktivizma ili koji su se, katkad i slučajno, pojavili na nekom od pripremnih sastanaka te su odlučili da se priključe. Ipak, određene okolnosti su išle na ruku organizaciji ovako kompleksne akcije:

a) Pređašnje političke akcije pokrenute od strane studenata FF-a (na primer: protest protiv zakona o studentskom parlamentu 1996, protest protiv američke invazije Iraka 2003, pogotovo peticija protiv ulaska Hrvatske u NATO-pakt 2008, protest protiv plaćanja diplomskih studija 7.5.2008. i, najvažnije, prvi protest za besplatno obrazovanje 5.11.2008)

b) Intenzivno kritičko preispitivanje reformi podstaknutih bolonjskim procesom

c) Postojanje aktivnih studentskih organizacija

d) Za razliku od nekih drugih fakulteta, legalno studentsko predstavničko telo, Studentski parlament, na Filozofskom fakultetu nije bio pod kontrolom omladine političkih stranaka ili korumpiranih klika

e) Postojanje autonomnog studentskog prostora na samom

fakultetu (Klub studenata Filozofskog fakulteta)

Ipak kao presudan moment treba izdvojiti protest 5.11. jer je tokom priprema za protest konačno definisana ideja borbe za besplatno obrazovanje na svim nivoima. Može se reći da su protest i pripreme za isti osvestile ljude po pitanju besplatnog obrazovanja i stvorile bazu koja će se kasnije uključiti u blokadu. Ujedno, ishod protesta pokazao je i ograničenost i neefikasnost konvencionalnih oblika protesta poput jednokratnih demonstracija i na taj način osvestio potrebu za drugačijim i radikalnijim metodama borbe.

Dakle, to su bili neki osnovni preduslovi koji su omogućili da se na fakultetu pokrene akcija širih razmera. Nakon početka akcije bilo je neophodno suprotstaviti se rasprostranjenim predrasudama o predodređenosti Filozofskog fakulteta za ovakav tip akcije. Takav oblik romantičnog idealizovanja često vodi direktno u defetizam pri procenama izgledâ za pokretanje sličnih akcija u drugim ustanovama ili radnim mestima, pa one onda često i izostanu. Navedene pogodne okolnosti za preuzimanje zgrade Filozofskog fakulteta nisu same po sebi inherentne društveno-humanističkim obrazovnim institucijama. Konkretna aktivnost, organizovanost i odlučna istrajnost u borbi su se pokazali kao presudni za uspešno organizovanje akcije, a ne pretpostavljena pogodnost institucionalnog konteksta (iako, naravno, nije neobično ni što su ljudi na fakultetu humanističko-društvenog usmerenja skloni kritičkom promišljanju društvenih procesa).

Pitanje je naravno šta činiti u slučaju kad se mora krenuti od nule i da li je u takvoj situaciji uopšte moguće organizovati plenum? Stoga ćemo probati iz nekih naših iskustava doći do oruđa za organizaciju plenuma u kratkom vremenskom razdoblju i uslovima nepostojanja temeljne infrastrukture.

4. Plenum u pustinji

Kao što smo već opisali, u akciju se može krenuti i obično se kreće s vrlo ograničenim brojem ljudi. U zavisnosti od veličine kolektiva čak i jedan čovek može da dà odlučujući inicijalni impuls, ali recimo da je brojka od 5-6 ljudi dovoljna da se krene u akciju. Ovo ističemo kako bismo odmah suzbili defetizam i neaktivnost koji se često javljaju kod malih grupa jer često pogrešno smatraju da se mase ne mogu pokrenuti bez velikog broja aktivista. Druga česta greška je naivno verovanje da mora da postoji nekakva „revolucionarna“ atmosfera, opipljivo nezadovoljstvo, ukratko posebni uslovi da bi se uopšte krenulo u akciju. Strah od neuspeha često sputava pokretanje bilo čega. Ono što se uvek mora imati pred očima jeste da ne postoji idealna situacija u kojoj će se stvari dogoditi same od sebe. Još je važnije to da „revolucionarna“ atmosfera ne nastaje spontano, nego se stvara i to često naizgled banalnim metodama.

Krenimo redom. Prva stvar koju je nužno definisati je cilj. Cilj bi trebalo da bude jasan, sažet i utemeljen u nekom od osnovnih ljudskih prava. Odmah će se čuti prigovor da nešto utemeljeno na osnovnim ljudskim pravima nikako ne može biti jasno i sažeto nego naprotiv apstraktno i teško shvatljivo. No jedino ciljevi koji polaze od borbe za jednakost imaju širi mobilizacijski potencijal. Borbom za jednakost smatramo podjednako i borbu za besplatno školstvo i zdravstvo, kao i, na primer, preuzimanje radnih kolektiva od strane radnikâ. Zanka u koju se ne sme upasti je postavljanje cilja koji ne bi bio usmeren na sve članove kolektiva jer je nužno insistirati na uključenosti svih uprkos razlikama u mišljenjima, sklonostima i sl. Svi se moraju osećati pozvanim. Ako nije tako, ako se neko već u startu isključi, pokret drastično smanjuje šanse za uspeh.

Nakon što je definisan cilj, grupa inicijatora mora krenuti na stvaranje terena za širenje ideja koje zastupa. Lepljenje plakata (naša metoda), deljenje brošura/pamfleta u kojima se iznosi problem i pitanja važna za kolektiv su dobar način da se ljudi podstaknu na razmišljanje o bitnim pitanjima. Nakon što se pusti takav probni balon, u sledećem koraku treba da se ispita da li je početna akcija naišla na plodno tlo. Idealan način je organizacija tribine na kojoj će govoriti istomišljenici čiji glas ima određenu javnu težinu. Ovde treba da se raspravlja o temi koja se na plakatima i/ili u brošurama definiše kao problem. Tribina je dobar pokazatelj inicijalnog broja zainteresovanih za problematiku, a takođe je dobra i za motivaciju jer se može i treba iskoristiti za razjašnjavanje i podsticanje na akciju onih koji su još uvek neodlučni. Moglo bi se reći da je, nakon postavljanja cilja i akcije sa svrhom upozoravanja na problematiku, tribina pravi indikator postojećeg stanja i putokaz za dalje akcije.

5. Dva scenarija

Nakon tribine stvari mogu da se razviju u dva smera. Prvi je onaj povoljniji. Na tribini se pojavio velik broj zainteresovanih, spremnih za akciju. Početni koraci su urodili plodom i sada treba krenuti u novu fazu, a to je širenje početne grupe inicijatora na sve zainteresovane. Reč je o procesu koji ima specifičnu dinamiku kojoj ćemo se, međutim, vratiti nešto kasnije. Treba se pozabaviti izazovnijim pitanjem šta činiti u slučaju da tribina prođe neprimećeno ili šta ako dođe do žestokih neslaganja ili opstrukcije.

Dakle, pokušajmo opisati scenario broj dva. U njemu se opet mogu dogoditi dve stvari. Prvo, tribina je prošla neprimećeno. Očigledno se radi o grešci u jednom od prva dva koraka:

određivanju cilja i/ili reklamiranju. Prema tome nužno je analizirati dotad učinjeno i iz toga izvući pouke kako bi se greške ispravile. Odustajanje usled uverenja da se radi o apatičnoj sredini ili nepogodnom trenutku često se pokaže prevremeni i brzopletim zaključkom. Kretanje u akciju često je kritična tačka nakon koje je teži deo posla već obavljen, a dalje se neretko radi samo o pitanju adekvatnosti taktičkog pristupa.

Šta treba činiti u slučaju neslaganja ili opstrukcije?

Neslaganje znači da je do odaziva došlo i da su početni koraci ipak postigli uspeh. Mimoilaženje je nešto što se može očekivati i od čega ne treba bežati. Čak bismo mogli reći da ovaj slučaj više potpada pod povoljniji scenario koji nastaje kao posledica uspešno započete akcije. Proces usaglasavanja i borbe argumentima je nešto što ćemo opisati u odeljku o razvoju situacije na našem fakultetu. Ostaje nam pre toga još da razmotrimo posebno zanimljiv slučaj opstrukcije. Opstrukcija se obično može očekivati od strane upravljačkih struktura i njihovih pulena koji nastoje da po svaku cenu spreče bilo kakav oblik organizovanja. S ovakvim razvojem situacije susreli smo se na velikom broju fakulteta koji su s aktivnostima krenuli nedugo nakon preuzimanja FFZG-a. Osnovni problem je bio nedostatak vremena za kvalitetnu pripremu kao i nedostatak iskustva u organizovanju i pozitivnih iskustava u prošlosti. Ipak, opstrukcija je jasan pokazatelj da akcija proizvodi određene učinke i da obim delovanja treba širiti jer opstrukcija predstavlja stvarnu opasnost samo za nedovoljno organizovan pokret, dok je za organizovan i samosvestan pokret neretko dobrodošla kao „pomoć“ za mobilizaciju do tada možda inertnog dela kolektiva.

Vratimo se sada prvom scenariju koji se odigrao tokom naše blokade i preuzimanja fakulteta.

6. Tlo je plodno, šta dalje?

Na tribini, sastanku ili bilo kom širem probnom okupljanju pojavio se velik broj ljudi. Interes za problematiku očigledno postoji. Koji su dalji koraci u organizovanju?

Treba organizovati sastanak radi rasprave o strategiji i daljem delovanju na koji se pozivaju svi zainteresovani. Zamka u koju krug inicijatora ne sme da se uhvati je da propusti početni entuzijazam i ne proširi krug učesnika. Ipak, ono od čega treba krenuti je rasprava o cilju i metodi borbe. Dokle god se stavovi ne usaglase ne može se preći u sledeću, praktičnu organizacionu fazu. Već smo ukratko opisali kako bi cilj trebalo da izgleda. Metod? Preuzimanje i legitimnost kroz direktnu demokratiju. Naše iskustvo govori da ljudi na početku pružaju otpor zbog neznanja, straha ili pogrešnih predrasuda stvorenih kroz medije ili institucionalno obrazovanje. Ali brzina kojom ljudi prihvataju borbu za osnovna prava i direktno-demokratski model odlučivanja nakon jasne argumentacije i pozitivnih iskustava u praksi je zapanjujuć. Činom usvajanja direktno-demokratskog modela odlučivanja uspostavljena je organizaciona matrica akcije. U toj situaciji postaje jasno i šta znači to da su „odluke obavezujuće za sve“.

Nakon što je usvojen direktno-demokratski model odlučivanja i formulisan cilj borbe iza koga stoje svi članovi kolektiva može se konstatovati da su stvorene dve osnovne poluge za uspostavljanje plenuma. Kada kažemo uspostavljanje plenuma onda podrazumevamo situaciju u kojoj su sve dosad opisane radnje obavljene u relativnoj tajnosti iz koje se namerava izaći zauzimanjem i onda preuzimanjem institucije (radne, obrazovne ili neke treće). Naime, da bi plenum stvarno zaživeo, on mora biti u potpunosti javan. Tj. svako ko želi, a ima pravo participiranja s obzirom na strukturu pojedinačnog plenuma,

mora da zna gde i kada se održava.

Ostaje nam da opišemo i treću osnovnu polugu stvaranja plenuma koja postaje važna nakon što su oblikovane prve dve, odnosno u trenutku kad je budući plenum zadobio jasne konture. Radi se o odnosu s medijima i s time usko povezanim pitanjem vođstva.

7. Pitanje vođstva i odnos s medijima

Jasno je da nehijerarhijski, direktno-demokratski model odlučivanja u potpunosti isključuje potrebu za vođama, „stručnim“ pregovaračima ili predstavnicima. Izuzetno je važno da se pokret od samog početka jasno odredi što se tiče pitanja vođstva. U plenumskom modelu odlučivanja odluke se donose kolektivno, nema predstavništva pa prema tome ne postoji mogućnost da se izdvoje pojedinci koji bi pretendovali da budu glas pokreta. Važno je na samom početku akcije suzbiti „liderske tendencije“. To treba činiti u samom početku jer prvi stvoren dojam često ostavlja permanentan ili teško izbrisiv trag – i interno, unutar samog pokreta, ali i u javnoj percepciji. Liderske figure i opasnosti koje nose lakše je sprečiti, nego pokušati anulirati nakon što su se u javnoj percepciji već nametnule i potencijalno izmakle kontroli plenuma.

Prva ozbiljna iskušenja kreću kroz odnos s medijima. Obično se smatra da je za ovakav tip akcije nužno imati portparola tj. jednu ili više osoba koje će biti na usluzi novinarima. Nužno je raskinuti sa tim običajem ukoliko želimo da sprečimo personalizaciju i zasenjivanje plenuma od strane povlašćenih portparola. Najefikasniji način izbegavanja te opasnosti je anonimnost svih članova kolektiva. Anonimnost je izvrsna preventiva stvaranju liderâ, jer kad nema imenâ i kad se osobe koje iznose stavove pokreta u javnost stalno menjaju, nijedno lice

ne stigne da se profilira i samim tim mediji ne mogu da poistovećuju celi pokret sa jednom osobom. Uz to, jasno je da se stalnom rotacijom učesnikâ u javnosti ostavlja utisak o velikoj snazi pokreta.

Mišljenje koje je opšte prihvaćeno jeste da se do medijskog prostora može doći jedino igrajući po pravilima koja postavljaju mediji, a koja uglavnom znače pokornost logici ponude/potražnje spektakla koji traži lične priče i indiskretnosti. Zbog kvazi lakše recepcijske prijemčivosti i čisto politički motivisane akcije navodno je nužno prevesti u lične sudbine i šablonirane „ljudske motivacije“. Time se često u trenutku svoje javne artikulacije žrtvuje upravo politički aspekt akcije. Emancipatorski pokret mora biti progresivan na svim poljima svog delovanja pa tako i pri medijskom nastupu. Nije važno šta mediji žele od pokreta, važna je poruka koju pokret želi da pošalje. Kao najefikasnijim načinom da se mediji nateraju da prenesu poruku pokazalo se potpuno izbegavanje svakog personalizovanog spektakla i insistiranje na kontroli artikulacije ciljeva akcije kroz pisana saopštenja za medije.

Nužno je odbaciti predrasude da pokret ne može uspeti bez profilisanog vođstva i konvencionalnog pristupa novinarima. Upravo suprotno, može se reći da je upravo nepostojanje vođâ i specifična strategija medijskog nastupa bila i najveća snaga našeg pokreta.

Svakodnevna promena portparola, pomno osmišljene medijske izjave, kao i insistiranje na važnosti kolektiva sačuvale su nas od dve velike opasnosti: nametanja lidera i medijske instrumentalizacije.

8. Plenum: 1, 2, 3

Kako je izgledao sâm plenum? Prvo je trebalo rešiti pitanje

moderatora, odnosno osobe koja će na neki način biti posrednik ili koordinator događanja u amfiteatru. Budući da se očekivao veliki odaziv, na pripremnim sastancima je odlučeno da će postojati dva moderatora da bi se olakšalo sâmo odvijanje plenuma. Uloga moderatora je svedena na minimalni tehnički doprinos pripreme predloga dnevnog reda i brige za redosled davanja reči na samoj sednici. Plenumski moderator nema prava moderatora u uobičajenom smislu reči. On nije iznad plenuma, njegov zadatak je da sprovodi minimalni set pravila utvrđenih na plenumu.

Pravila i smernice, koje je usput naš plenum usvojio odraz su praktičnih problema s kojima smo se susretali u radu. Želimo da istaknemo da se ne radi o pravilima koja bi trebalo da vrede uvek i svuda. Radi se o osnovnoj proceduri oko koje se plenum složio i koju poštuje, ali koja je u svakom trenutku podložna izmeni ako se to pokaže potrebnim u svakodnevnoj praksi. To naravno ne znači da plenum funkcioniše po nekakvim nejasnim i proizvoljnim pravilima. To znači da se u svakom trenutku mora voditi demokratskim načelima, odnosno da je svaki oblik prisile (mimo „sile“ obavezujućih odluka plenuma) potpuno neprihvatljiv.

U samom radu plenuma došli smo do nekih tehničkih rešenja koja značajno olakšavaju samo odvijanje plenuma. Poput pravila da se može govoriti samo u mikrofon čime se kod učesnika stvara navika da ne upadaju u reč, nego da čekaju dolazak mikrofona. Pokazalo se da korišćenje mikrofona ima pozitivan učinak na tok i način odvijanja diskusijâ na plenumu. Druga važna inovacija je projekcija zapisnika na zid amfiteatra. Proces vođenja zapisnika time je potpuno transparentan: svi ga posmatraju na zidu amfiteatra čime se unapred otklanja mogućnost samovolje zapisničarâ.

9. Sporne tačke i i funkcija radnih grupa

Plenumskom modelu odlučivanja najčešće se pripisuje nelegitimnost, orkestrirane, unapred dogovorene odluke i nesrazmeran uticaj boljih govornika. Na prigovor legitimnosti je jednostavno odgovoriti. Plenum je svima otvoren, svako zasedanje je unapred najavljeno, svako ima pravo da se javi za reč i utiče na proces odlučivanja.

Iz praktičnih razloga, kada se o nekim pitanjima nije moglo raspraviti u potpunosti na plenumu, uvedene su radne grupe koje se bave pojedinačnim pitanjima. Sastanci radnih grupa su uvek najavljeni unapred i na njih su pozvani svi zainteresovani. Kada bi se pojavilo kakvo sporno pitanje uvek bi se pozivali zagovornici suprotstavljenih mišljenja da osnuju grupu i da pokušaju da dođu do platforme koja bi ponudila zadovoljavajuće rešenje problema.

Najveći problem predstavlja treća tačka, dakle komparativna prednost glasnijih i boljih govornika. Treba iskreno reći da tom problemu nismo doskočili i da je jedino rešenje neprestano pozivanje na odgovornost onih koji češće govore da se suzdrže od ponavljanja i privatizovanja plenumskog vremena. Takođe treba napomenuti da su plenumske radne grupe funkcionisale poput radionicâ u kojima se u manjim grupama mogao vežbati i javni nastup i tolerancija drugačijih mišljenja, a time doprineti i grupnoj koheziji. Podsticanje potpuno slobodnog osnivanja radnih grupa koje mogu, ali i ne moraju, funkcionisati kao plenumski savetodavni organi pokazalo se izvrsnom dopunom plenumskih zasedanja.

10. Zaključci

Osnovni koraci pri organizaciji plenuma:

a) Određivanje cilja

- b) Direktno-demokratska metoda odlučivanja
- c) Strategija medijskog nastupa
- d) Suzbijanje liderstva i autoritarnosti

Kombinacija ove 4 tačke trebalo bi da dovedu do:

- a) Uključivanja velikog broja ljudi
- b) Formiranja snažnog plenuma
- c) Otvaranja javne rasprave o problematici u ime koje se ide u akciju
- d) Iskoraka prema ispunjenju zacrtanog cilja

PLENUM

Plenum postoji jedino u trenucima kad članovi određenog kolektiva učestvuju na opštem sastanku koji nazivamo plenumom. Ne postoje *članovi plenuma* nego samo *učesnici plenuma*. Izvan tog čina zajedničkog okupljanja, raspravljanja i odlučivanja plenum zapravo ne postoji. On nije formalno telo poput parlamenta sa svojom zgradom i svojim zaposlenima – plenum ne konstituše kolektiv, kolektiv konstituše plenum.

Tehničko izvođenje plenuma

Tehničko osoblje

Tehničar – priprema mikrofoni, razglas i ostalu tehničku opremu za plenum. Tehničko osoblje dolazi u prostoriju deset minuta pre početka plenuma kako bi uključilo i testiralo razglas, kompjutere i ostalu potrebnu opremu.

Dva moderatora – vode plenum, čitaju dnevni red, moderiraju raspravu, sažimaju zaključke rasprave, koordinišu formulisanje pitanja za glasanje.

Zapisničar – piše zapisnik koji je projektovan javno na zidu i na taj način vidljiv svim učesnicima plenuma. Nakon plenuma zapisničar, služeći se zapisnikom, piše izveštaj s plenuma koji se objavljuje na portalu i dostupan je svima kako bi i oni koji nisu bili na plenumu znali što se događalo i odlučilo. Zapisničar takođe meri vreme rasprave te nakon 30 minuta javlja

moderatoru da može prekinuti raspravu i pitati da li plenum želi nastavak iste. Zapisničar takođe dolazi ranije kako bi pripremio materijale pre plenuma – dokumente, video-snimke i sl.

Osoba koja zapisuje redosled javljanja za reč (za plenum s više od 200 prisutnih preporučuje se imati ih dvoje).

Što više redara koji se brinu o redu, dodaju mikrofon i prebrojavaju glasove. Takođe, primaju poruke iz plenuma i prosleđuju ih moderatoru.

Dnevni red se radi dva sata pre plenuma na redovnoj grupi za tehnikalije. U dnevni red se uključuju svi jasno formulisani predlozi pristigli na e-mail plenum-tehnikalijâ (predlozi se mogu dostavljati i na druge načine koje odredi plenum, u zavisnosti od tehničkih mogućnosti, npr. stavljanjem pismenih predloga u sandučić). Tâ grupa je, jasno, otvorena svima. Takođe, na njoj se pre plenuma pripremaju i moderatori za plenum s obzirom na to da se svaki put menjaju. Po pravilu na njoj bi trebalo da budu prisutni i moderatori prošlog plenuma.

Insistiranje na tome da svaki plenum vode drugi moderatori proizlazi iz same ideje direktne demokratije u kojoj je naglasak na ravnopravnosti kao i na jednakoj podeli odgovornosti. To je još jedan način za uključivanje što šireg kruga ljudi u aktivnije participiranje na plenumu. Koliko se često moderatori mogu ponavljati, zavisi od veličine kolektiva.

Tok plenuma

Moderatori pozdravljaju prisutne, predstavljaju se i plenum počinje. Na početku se čita prva tačka pravilâ i smernicâ plenuma. Nakon toga moderatori predstave dnevni red i saslušaju eventualne primedbe i da po potrebi intervenišu u dnevni red (dnevni red se ne izglasava posebno).

Prva na redu su obaveštenja. O njima nema glasanja, a to-

kom njihovog čitanja novinarima je dopušteno snimanje i fotografisanje plenuma. Reč je o obaveštenjima koje u vremenu između dva plenuma pristignu na e-mail plenum-tehnikalijskih ili o obaveštenjima vezanim za akcije kojima se plenum bavi, delovanje fakulteta, situaciju u društvu itd. Nakon toga moderatori pozivaju novinare da prestanu sa snimanjem.

Idući po dnevnom redu, moderatori čitaju materijale ili daju reč osobama koje podnose izveštaje radnih grupa. Prvo se slušaju izveštaji radnih grupa, a zatim se prelazi na pojedinačne teme koje su svrstane u dnevni red (koje su pristigle na e-mail plenum-tehnikalijskih pre plenuma – ponekad se teme mogu uključiti, po potrebi, i na samom plenumu). Za vreme studentske kontrole nad fakultetom, stalna je (poslednja) tačka „nastavak/prekid blokade“. Iza svake teme po potrebi može (ali i ne mora) da se glasa. Iza nekih tema može biti i više glasanja. Teme se po potrebi mogu uputiti i na dalje rasprave na radnim grupama i samim tim se glasanje na taj način može odložiti. Svaka odluka plenuma može se promeniti već na sledećem plenumu.

Nakon svake tačke otvara se, ako ima interesa, rasprava koja traje do 30 minuta pre no što se upita plenum da li želi da je produži (Pitanju „Želi li plenum da nastavi raspravu?“ nužno prethodi rezime dotadašnje rasprave i definicija onoga što će se dogoditi ako se rasprava prekine – prelazak na sledeću tačku dnevnog reda, prelazak na glasanje i sl). Pre nego što se ide na glasanje o prekidu rasprave treba dati reč onima koji su se javili za nju pre isteka pola sata. Prethodno odabrani članovi tehničkog osoblja zapisuju redosled javljanja za reč i dodaju mikrofon osobi koja ima reč. Moderatori su dužni da upozore ako se argumenti ponavljaju i da povremeno sumiraju ono što je do tad izloženo. Kako bi plenum lakše sledio raspravu i što

manje se ponavljao, korisno je i da zapisničar beleži argumente.

Ako dođe do glasanja, moderator ili bilo koji učesnik plenuma predlaže formulaciju za glasanje koja mora biti ispisana na ekranu. Pitanje mora biti formulisano tako da se može glasati za, *protiv* ili *suzdržano*. Po potrebi se plenumu može ponuditi i veći izbor odgovora [a), b), c), d)] pa se glasa za svaki od njih. Ako nema prigovora na formulaciju, odnosno kada plenum uspe da se složi oko formulacije pitanja, pristupa se glasanju. Ako nije očigledno kojih je glasova više, pristupa se brojanju glasova koji sprovode redari. Za vreme prebrojavanja glasova niko ne sme da uđe ili izađe iz prostorije.

Na kraju plenuma poželjno je izabrati datum i moderatore za sledeći plenum i, po potrebi, delegate. Plenum za ta mesta može predložiti samo prisutne osobe, koje potom moraju da prihvate kandidaturu i koje na kraju plenum mora da odobri glasanjem.

Nakon što moderator zaključ plenum, zadrže se neko vreme na svom mestu kako bi izabrani moderator i delegati mogli da im pristupe i ostave svoje kontakte. Moderator se menjaju za svaki plenum te pojedinci mogu biti moderatori samo jedanput u akademskoj godini. Zapisničar šalje zapisnik na e-mail grupe za tehnička pitanja plenuma radi mogućih kasnijih upućivanja na odluke izglasane na tom plenumu te piše izveštaj s plenuma za web-portal.

PRAVILA I SMERNICE PLENUMA

Pravila i smernice plenuma Filozofskog fakulteta u Zagrebu (izglasana 28. 9. 2010.²)

Cilj ovog dokumenta nije formalizacija ili kodifikacija plenuma nego pomoć u normalnom funkcionisanju. U tom smislu podložan je svim predlozima, kritikama, izmenama i poboljšanjima koja se zaprimaju na e-mail adresu radne grupe za tehnička pitanja (tehnikalije). Svi primljeni predlozi prolaze kroz raspravu na javnim sastancima grupe i na sednicama samog plenuma.

A) Pravila

1. Svi zainteresovani imaju pravo da učestvuju na plenumu– bili oni studenti Filozofskog fakulteta ili ne. Odluke se donose relativnom većinom glasova pri čemu plenum u donošenju odluka teži koncenzusu. Rasprava pre glasanja se odvija u pristojnom i tolerantnom tonu po pravilima i smernicama koja je plenum izglasao, a koja sprovode moderatori plenuma. Odluke donete na plenumu su obavezujuće za sve.

2. Plenum se saziva po potrebi, po pravilu jednom nedeljno, a minimalno jednom mesečno. Termin narednog plenuma odre-

---

2) Na 98. plenumu, 28. septembra 2010. nakon duže rasprave o predlozima radne grupe za tehnička pitanja plenuma izglasana su nova pravila i smernice plenuma. Stara pravila i smernice su donekle izmenjeni i nadograđeni novim iskustvima.

đuje se na samom plenumu. O sazivanju vanrednog plenuma odlučuje se na radnoj grupi za tehnička pitanja plenuma na predlog bilo koje radne grupe ili pojedinca.

3. Radna grupa za tehnička pitanja plenuma bavi se tehničkom pripremom plenuma, što uključuje:

- a. koordinaciju tehničkog osoblja plenuma,
- b. pripremu moderatora po pitanju pravila i smernica plenuma, dosadašnjih odluka plenuma i sastavljanja dnevnog reda i
- c. sazivanje vanrednih sednica plenuma.

Radnu grupu za tehnička pitanja plenuma čine moderatori prošlog i sledećeg plenuma i svi zainteresovani. Grupa se, uz moguće dodatne sastanke po potrebi između dva plenuma, nužno sastaje na dan plenuma.

4. Tehničko osoblje plenuma uključuje:

- a. redare i njihovog koordinatora
- b. zapisničara
- c. tehničara (osoba koja se brine za mikrofone, zvučnike, kompjutere, projektor i slično)
- d. osobu koja zapisuje redosled javljanja za reč
- e. osobu koja prima pismene predloge za vreme sednice

5. Predlozi za dnevni red primaju se najkasnije 1 sat pre plenuma. Dnevni red formulišu moderatori na sastanku radne grupe za tehnička pitanja plenuma, na dan plenuma. Svi predlozi koji nisu prijavljeni u propisanom roku, a za koje se smatra da moraju da se uključe u dnevni red, predlažu se na samom plenumu nakon što moderator izloži dnevni red. Da bi takav naknadni predlog bio uključen u dnevni red mora se objasniti

zašto predlog nije predat na vreme i zašto je važno da se baš na tom plenumu raspravlja o tome. Moderatori moraju da obrazlože i zašto neki predlog koji je podnet na vreme nije uključen u dnevni red.

Predlozi za dnevni red se podnose usmeno na sastanku radne grupe za tehnička pitanja plenuma ili pismeno na njenu e-mail adresu.

6. Moderatori se menjaju iz plenuma u plenum, pri čemu ista osoba ne sme da preuzme ulogu moderatora više od jednom u akademskoj godini. Osobe koje su već bile u ulozi moderatora ili portparola mogu biti izabrane za ulogu u kojoj nisu bile. Načelnu prednost pri izboru ima osoba koja do sada nije vršila nijednu od te dve funkcije. Pre izglasavanja moderatorâ i portparolâ nužno je podstaći učesnike na komentare i primedbe.

7. Dok plenum traje, za stolom uz moderatore smeju da se isključivo osobe koje sačinjavaju tehničko osoblje plenuma (navedene pod tačkom 4). Osobe na navedenim tehničkim funkcijama ne moraju da se rotiraju niti da se izglasavaju, premda se i ta mogućnost ostavlja ako se za to stvori potreba. I moderatori i tehničko osoblje plenuma mogu da iznesu svoje lične stavove plenumu pod istim uslovima kao i svi ostali učesnici.

8. Za svaku tačku dnevnog reda otvara se rasprava. Učesnici plenuma se za raspravu prijavljuju dizanjem ruke, a reč dobijaju prema redosledu javljanja. Ne postoji direktna replika. Kad se pokaže da više nema zainteresovanih za raspravu, može se preći na glasanje.

U slučaju duže rasprave, plenum može da glasa o nastavku

rasprave na predlog moderatora. Glasanje o prekidu rasprave može da usledi najranije 30 minuta nakon početka rasprave ili prethodnog glasanja o prekidu i može da se ponavlja više puta tokom iste rasprave. Pitanje o prekidu rasprave postavlja se najranije 30 minuta nakon njenog početka. Pitanju „Da li je plenum za prekid rasprave?“ nužno prethodi rezime dotadašnje rasprave i definicija onoga što će se dogoditi ako se rasprava prekine, dakle: „Da li je plenum za prekid rasprave i prelazak na sledeću tačku dnevnog reda?“ ili „Da li je plenum za prekid rasprave i glasanje o X?“.

9. Unutar istog plenuma doneta odluka se ne sme preglasavati, osim u slučaju kršenja procedure ili naknadnog primanja ključnih informacija.

10. Plenum može da pošalje delegate u slučaju potrebe ili na zahtev. Pri odlučivanju o slanju delegata nije presudno zašto se delegati traže, nego za šta smo voljni da ih pošaljemo. Slanje delegata sprovodi se prema sledećim pravilima:

- a. Delegati treba da od plenuma dobiju jasno definisan mandat i da deluju isključivo u okviru odluka plenuma.
- b. Ako je u pitanju više sastanaka, delegati se rotiraju.
- c. Delegatski mandat važi između dva plenuma za sastanke koji se tiču istog pitanja.

Način biranja delegata:

- a. Dopušta se predlaganje neograničenog broja kandidata.
- b. Kandidati moraju biti prisutni i prihvatiti kandidaturu.
- c. Moraju se dopustiti argumenti za i protiv pojedinog kandidata.
- d. Predloženim kandidatima plenum mora izglasati poverenje.

11. Plenumske radne grupe po pravilu moraju da imaju istaknutu e-mail adresu na www.slobodnifilozofski.com. Na pristigle e-maile treba odgovoriti u roku ne dužem od dva dana. Termin sastanka svake radne grupe mora biti najavljen na www.slobodnifilozofski.com 24 sata ranije. Radne grupe su otvorene za sve zainteresovane.

12. Plenum je iznad procedure i u svakom trenutku je može promeniti

B) Smernice

1. Dva moderatora, jedan koji prati liniju argumentacije i sumira svakih desetak minuta i drugi koji obavlja ostale moderatorske dužnosti; na primer, poziva prijavljene da odustanu od svog prava na reč ukoliko je tokom rasprave njihov argument iznet ili da sumiraju duža izlaganja i tome slično. Uloge prvog i drugog moderatora menjaju se naizmenično, po tačkama dnevnog reda.

2. Predlagač tačke dnevnog reda bi trebalo da prilikom predlaganja tačke, ako je moguće, odmah i formuliše pitanje o kom bi plenum trebalo da glasa. Mogućnost formulisanja pitanja ima svaki učesnik plenuma, a ne samo moderatori. Zapisničar ne bi trebalo da utiče na formulisanje pitanja. Pitanje pre glasanja mora biti jasno definisano, po mogućstvu ispisano na ekranu, tabli, zidu, pri čemu se ne sme pristupiti glasanju pre nego što je pitanje ispisano.

Nakon što je pitanje formulisano moderatori pre glasanja postavljaju pitanje: „Ima li iko konkretan komentar na formulaciju pitanja ili prigovor na kršenje procedure pre glasanja?“

3. Sve odluke s prethodnih plenuma se izvlače na jedan papir kako bi moderatori mogli da se adekvatno pripreme. Zapisničar je taj koji bi trebalo da učini to.

4. Tehnička uputstva za moderatore: treba biti smiren, suzdržan, objektivan, ne prekidati naglo raspravu koja nije direktno vezana uz temu, ne postavljati se iznad plenuma, ne nametati plenumu zaključke, iznad svega izbegavati svaki oblik autoritarnosti, humor je dobrodošao itd. Ako se postave pitanja koja se ponavljaju (npr. održavanje kolokvijuma, ispita i sl), to treba rešiti putem obaveštenja.

5. Okvirna struktura dnevnog reda:

a. Predstavljanje dnevnog reda - uz argumentovanje zašto su pojedini predlozi odbijeni i mogućnost da učesnici plenuma predlože tačku koja nije primljena na vreme.

b. Obaveštenja.

c. Izveštaj radnih grupa.

d. Aktuelno – obuhvata predloge pristigle radnoj grupi za tehnička pitanja.

e. Određivanje termina sledećeg plenuma i izglasavanje moderatora i portparola.

f. Razno – predlozi, komentari, obaveštenja i sl. koji se primaju tokom plenuma na papirićima.

6. Za uspešno funkcionisanje plenuma bilo bi dobro imati:

- barem dva mikrofona (jedan za moderatore i jedan bežični za raspravu)

- razglas

- kompjuter

- projektor na kom će svi učesnici plenuma moći da prate

zapisnik i vide jasno formulisano pitanje za glasanje pre samog glasanja

7. U slučaju da jedan ili oba moderatora izabrana za sledeći plenum iz bilo kog razloga nisu u mogućnosti da obavljaju poverena zaduženja, zamenjuju ih moderatori sa prošlog plenuma. U slučaju da jedan ili oba moderatora prošlog plenuma takođe nisu u mogućnosti da obavljaju tu dužnost, svi prisutni na sastanku grupe za tehnička pitanja plenuma među sobom biraju moderatora za sledeći plenum. Isključivu prednost kod takvog izbora imaju oni prisutni koji u tekućoj akademskoj godini još nisu imali ulogu moderatora plenuma, tek u slučaju nedostatka istih mogu biti izabrani oni koji su tu ulogu već obavljali. U svim gore navedenim slučajevima, na početku plenuma moraju se glasanjem potvrditi moderatori izglasane na ovaj način, nakon rasprave, ako se za nju ukazala potreba. U slučaju da tako predloženi kandidati ne budu potvrđeni, oni svoju privremenu ulogu moderatora zadržavaju dok se odlučuje o tome hoće li se izabrati novi moderatori za aktuelni plenum ili za naredni plenum, za koji onda treba odrediti i datum, a nakon čega se aktuelni prekida.

8. Ako odluka nije jasna, tj. ako ima puno suzdržanih ili je broj onih za ili protiv jednak, ta situacija se tretira kao da odluka nije doneta i potom se na istu temu ponovo otvara rasprava nakon koje sledi glasanje. Ukoliko odluka ni nakon toga nije jasna, moderatori pitaju je li potrebno otvoriti raspravu o prihvatanju ovakvog ishoda glasanja. Sledeći korak je pitanje: „Prihvata li plenum ovako izglasanu odluku?“ U slučaju da plenum to ne prihvati, cela procedura počinje ponovo. Ako plenum proceni da tema ne zahteva dodatnu raspravu i glasanje, na snazi ostaje rezultat prvobitnog glasanja.

C) Aneks

* Pravila su obavezujuća, dok su smernice samo savetodavne. Odlukom plenuma smernica se može pretvoriti u pravilo. Dodavanje novih smernica je dobrodošlo. Nova pravila treba dodavati s velikim oprezom kako ne bi došlo do preterane formalizacije plenuma.

* Sva predstavljena pravila i smernice prošli su raspravu na sekciji za tehnička pitanja plenuma a potom i na samom plenumu.

KODEKS PONAŠANJA ZA VREME STUDENTSKE KONTROLE NAD FILOZOFSKIM FAKULTETOM

1. Za vreme studentske kontrole nad Filozofskim fakultetom, s početkom u ponedeljak, 20. aprila 2009, ulaz u prostor Fakulteta ostaje slobodan za sve po svim pravilima koja važe na Fakultetu i u redovno vreme. Niko ni na koji način ne sme da ometa pravo zaposlenih na Fakultetu da dođu na svoje radno mesto. Nastavni proces je jedina aktivnost koja će se blokirati bez izuzetka. Profesorima Fakulteta onemogućeno je održavanje predavanja, seminara i kolokvijuma. S druge strane, moći će slobodno da drže konsultacije, ispite itd. u svojim kabinetima.

2. Svi aktivni učesnici preuzimanja kontrole nad Filozofskim fakultetom kao i ostali posetioci i zaposleni istog odnosiće se jedni prema drugima, prema osoblju i imovini Fakulteta s maksimalnim poštovanjem i trudiće se da ih ni na koji način ne ugroze.

3. Jedina grupa koja ima pravo da fizički spreči nekoga u njegovim/njenim namerama je studentska redarska služba, ali i te intervencije moraju da prođu u maksimalnom trudu da se sve reši mirnim putem i bez nasilja. Tek kad predstavnici redara zaključe da ne mogu da kontrolišu određenu situaciju sami, na njihov poziv u pomoć im se pridružuju i ostali.

4. Svi bez pogovora slušaju uputstva redarâ. Sloboda kretanja na Fakultetu za vreme ove akcije će biti smanjena, ali svi

moramo biti svesni da je to nužno za njeno uspešno sprovođenje.

5. Svi zakoni Republike Hrvatske i pravilnici Filozofskog fakulteta kojima se zabranjuje konzumiranje droge i alkohola i pušenje na Fakultetu u potpunosti će se poštovati bez ikakvih izuzetaka.

6. Svi koji primete da neko krši ova pravila pozvani su da dotičnoj osobi skrenu pažnju na to. Ukoliko se kršenje pravila nastavi, dužnost im je da određenu osobu prijave najbližem ređaru koji će dalje postupiti u skladu sa svojim ovlašćenjima.

7. U slučaju policijske intervencije na prostoru fakulteta, pruža se pasivni otpor. Na mestu na kom ih je intervencija zahtevala svi sedaju na pod i ne uzvraćaju ni fizičkim, ni verbalnim nasiljem, bez obzira na vrstu provokacije. Sa druge strane, jedini način da se odstrane sa te lokacije jeste da ih, doslovno, fizički odnesu.

8. Sve odluke koje se tiču daljeg funkcionisanja studentske kontrole fakulteta, njenog daljeg trajanja ili prekida, unošenja određenih promena u program, kodeks ponašanja i dr. donose se na plenumima prema pravilima i smernicama plenuma Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

9. Za vreme trajanja studentske kontrole fakulteta, plenumi se održavaju svakodnevno.

VOĐENJE ZAPISNIKA NA PLENUMU

Čemu služi zapisnik?

– informisanju zainteresovanih koji nisu mogli da prisustvuju plenumu.

– jako je korisno imati napismeno sve što je izglasano na plenumu: s vremenom se nakupi mnoštvo sadržaja i nije moguće upamtiti sve (ili se neke stvari pogrešno zapamte) pa je potrebno pogledati stare zapisnike.

– ako je zapisnik projektovan na zid, učesnici plenuma mogu lakše da prate šta se dešava na plenumu.

Tehnička uputstva:

– najbolje je pisati zapisnik na kompjuteru, radi lakšeg arhiviranja i kasnijeg služenja njime,

– ako je moguće, kompjuter bi trebalo spojiti s projektorom kako bi projektovao tekst zapisnika tako da ga svi prisutni lako vide. Zapisnik se najbolje prati ako je projektovan na zid iznad ili pored moderatora (ako je zapisnik projektovan na zid, mogu da ga čitaju svi prisutni na plenumu i da na taj način kontrolišu zapisničara kao i da intervenišu ako smatraju da je to potrebno).

Kako se piše zapisnik?

Svaki zapisnik mora da sadrži:

– datum, npr. *Zapisnik s plenuma održanog 26. 5. 2009.*

– vreme početka i završetka plenuma.

Nakon što plenum završi, zapisničar pogleda vreme i na samom kraju zapisnika napiše:

– *Plenum je zaključen u 23.56h.*

– procena broja prisutnih (nije nužno).

– dnevni red.

Zapisničar na samom početku zapisnika prepíše dnevni red koji su sastavili moderatori. Ako se zapisnik projektuje na zid, ovaj deo zapisnika treba biti prikazan pre početka plenuma kako bi prisutni mogli da daju eventualne primedbe.

Nakon početka plenuma:

– zapisničar jednostavno sledi dnevni red prateći pritom moderatora:

– tačku dnevnog reda napiše kao naslov i ispod toga zapisuje što se dešava na plenumu.

npr. tačka 2 (osvrt na novi predlog zakona)

plenumu je pročitana novi predlog zakona...

– nije potrebno da se zapisuje svaku reč, ali je ipak dobro da se glavni argumenti rasprave zapišu

npr. neki učesnici plenuma ističu da je ovaj predlog neprihvatan jer se ne odnosi na vanredne studente.

– nakon što moderatori otvore raspravu, dužnost zapisničara je da pogleda na sat i zabeleži vreme početka rasprave:

npr. rasprava je otvorena u 20.16h

Zapisničar daje znak moderatorima po isteku dogovorenog vremena trajanja rasprave.

ako su za rad plenuma potrebni neki dokumenti, dužnost zapisničara je da prikaže traženi dokument ukoliko to moderator

ili osoba koja izlaže zahteva od njega.

Dodatni dokumenti dostavljaju se zapisničaru pred sam početak plenuma i najbolje je da se odmah otvore i da budu spremni.

– nakon što se formuliše pitanje za glasanje, zapisničar ga zapiše kako bi učesnici plenuma mogli da daju eventualne primedbe.

Zapisničar ne formuliše pitanje, ali može da dâ sugestiju ukoliko postoji potreba za tim.

zapisničar ne sme da zaboravi da zapiše kakav je ishod glasanja!

Ako situacija, odnosno moderatori, ne daju drugačija uputstva, nije potrebno da se zapiše koliko je ljudi bilo za, koliko protiv, a koliko je bilo suzdržanih.

Mali trikovi i opaske:

– dnevni red najbolje je kopirati i pejstovati ispod postojećeg, s malim razmacima između tačaka. Tako je zapisničar u svakom trenutku spreman da pređe na sledeću tačku dnevnog reda i ne mora da gubi vreme na prepisivanje naslova, što je korisno jer se često i brzo prelazi s tačke na tačku.

– u zapisnik se ne unose imena učesnika plenuma.

Od ovog pravila su izuzeti: kontakt-osobe, izaslanici, portparoli i moderatori za sledeći plenum (ali i tu se unose samo imena, ne i prezimena). Dozvoljeno je navoditi imena javnih osoba.

– zapisničar ne treba da se boji ako ne zna da li je nešto dovoljno važno da se zapiše – treba ići po osećaju, a, ako ipak postoji sumnja, uvek je bolje zapisati. Takođe, zapisničar u svakom trenutku može da računa na plenum koji će ga po potrebi ispraviti ili dopuniti.

- zapisničar treba da (po)sluša sugestije učesnika plenuma
- dobro je da do zapisničara sedi osoba koja može da mu pomogne u formulacijama, da mu čita podatke s papira, da zapamti ono što treba da se zapiše (npr. e-mail ili broj telefona) kada zapisničar ne stigne itd.
- zapisničar povremeno sme biti duhovit, ali ne i neozbiljan, ne sme da privatizuje medijski prostor zapisnika niti da se postavi iznad plenuma ličnim komentarima.

DELEGATSKA DUŽNOST I MANDATI

Plenum je politički subjekt koji odluke donosi direktno-demokratskim putem, većinom glasova svih prisutnih. On je istovremeno platforma za artikulaciju volje većine, i njen simbolički reprezent. Sve političke odluke donosi kolektivno i one su obavezujuće za sve. Zbog toga plenum ne može da predstavlja niko osim njega samog. Predstavničke strukture, birokratija, i izvršna tela koja bi u njegovu ime odlučivala mu nisu potrebna.

No, redovno postoji potreba da se te odluke ili sprovedu u praksi, ili prenesu u komunikacijskim uslovima koji onemogućuju učestvovanje velikog broja ljudi. Zbog toga je potrebno prepuštati nekolicini pojedinačnih učesnika plenuma ili manjim grupama okupljenim oko konkretnog problema odgovornost za to sprovođenje i prenošenje. Postoje dva mehanizma kroz koje to može da se učini: delegatska dužnost i mandat.

Delegatska dužnost

Kako za vreme trajanja blokade, tako i nakon nje, često su se javljale situacije u kojima je trebalo da se različitim ljudima, zadrugama, kolektivima itd. izvan samog plenuma prenesu ili elaboriraju odluke plenuma. Pristizali su pozivi na predstavljanje političkog cilja i same akcije na okruglim stolovima, konferencijama, drugim fakultetima, pred članovima zadrugâ ili grupama građana. Isto tako, za vreme blokadâ javljala se potreba i za neposrednijom komunikacijom i detaljnijim pre-

nosom informacijâ između više različitih plenuma. Ređe, stizali su i pozivi za prisustvovanjem na sastancima zatvorenim za javnost s mogućim političkim saveznicima.

U takvim situacijama plenum je najpre morao da odluči da li uopšte želi da uspostavi komunikaciju s nekim od različitih aktera, a zatim da izabere delegate koji bi trebalo da obave taj posao. Zbog vrlo delikatnog problema predstavljanja plenuma od strane nekolicine ljudi, a i implikacijâ stupanja u kontakt s akterima različitih profila, uvek je bilo nužno da se detaljno raspravi da li su delegati uopšte potrebni (ili je dovoljno npr. poslati pisano saopštenje) a ako jesu, bilo je potrebno da se precizno definišu njihova ovlašćenja i zadaci. Bez obzira na različitost zadataka i ovlašćenja delegatâ u pojedinim situacijama, jedna stvar je uvek ista: **DELEGATI NEMAJU PRAVO DONOŠENJA ODLUKA U IME PLENUMA**. Oni deluju isključivo kao prenosioci informacijâ i u svojim nastupima u ime plenuma drže se unutar okvira odlukâ koje je plenum doneo (zbog toga moraju dobro da poznaju donete odluke). Uvek na oprezu, izbegavaju da iznose pretpostavke o ishodima rasprava koje plenum još nije vodio a ako se zatraži od njih da o tome iznesu svoje mišljenje, oni to, zbog mogućnosti da se njihova predstavnička funkcija zameni za sam plenum, moraju da odbiju. Isto tako, ne manje važno, delegati su dužni da podnesu plenumu detaljan izveštaj o svojoj aktivnosti kao i da prenesu sve informacije koje su prikupili.

Mandati

Za sprovođenje odlukâ plenuma u praksi dodeljuju se mandati. Za razliku od jednokratne delegatske dužnosti, mandati su često trajni i dodeljuju se grupama ljudi za zadatke koje treba obavljati često i/ili kontinuirano. Neki od tih zadataka mo-

gu biti pisanje saopštenja za medije, uređivanje bloga, komunikacija s upravom fakulteta, osmišljavanje umetničkih performansa i slično. Kao i u slučaju delegatske dužnosti, mandat mora biti precizno definisan. Ipak, osobama kojima je dodeljen prepuštena je konačna odluka o sadržaju konkretnih istupa u ime plenuma te im je stoga nužno ostavljena sloboda kreativnosti i individualne procene. To uvodi mogućnost manipulacije i zbog toga plenum uvek može da oduzme mandat onima kojima ga je dodelio. U svakom trenutku može se raspravljati o nečijem mandatu na plenumu i, ako postoje dobri razlozi za njegovo oduzimanje, plenum će to i učiniti.

Bez obzira na slobodu artikulacije u konkretnim zadacima čije im je obavljanje povereno, mandatarima nemaju pravo da deluju na svoju ruku ukoliko im plenum to nije odobrio. Npr. za vreme trajanja blokade saopštenja za medije bila su pisana (gotovo) svakodnevno bez svakodnevnog glasanja o tome, no nakon što je blokada suspendovana, o potrebi za njihovim pisanjem i reagovanjem na događaje koji se tiču plenuma, odlučuje se najpre na plenumu, a osobe kojima je poveren mandat tek onda imaju pravo da obavljaju povereni zadatak i to po mogućnosti na sastancima radne grupe koje su otvorene svim zainteresovanim.

Mandati, kao i delegatske dužnosti, mogu isto tako biti jednokratni, uloga moderatora na plenumu ili portparola su primeri jednokratnog mandata unutar zadatog ciklusa.

MEDIJSKA STRATEGIJA, MEDIJSKA SEKCIJA I MEDIJSKA RADNA GRUPA

Medijska strategija

Medijska strategija je imala kao svoj glavni cilj jasno predstavljanje studentskih zahteva javnosti, tj. jasno predstavljanje zahteva za besplatno obrazovanje. No, to se namerno nije radilo na uobičajen način podilazeći medijima i njihovim tendencijama ka senzacionalizmu i spektaklu. Stoga je medijska strategija često nailazila na nevericu i nerazumevanje kod novinara, pogotovo u početku, ali i na pohvale za svoju inovativnost. S obzirom na to da se nije moglo računati na dobročinstvo medijâ i potporu studentskim zahtevima, medijski nastupi su nužno morali da budu što precizniji i što je moguće manje podložni različitim mogućim iskrivljavanjima i vađenjima iz konteksta.

Najbitnija odlika medijske strategije bila je depersonalizacija. To je značilo da nema profesionalnih portparola i da nema nikakvih izlaženja u medije pod ličnim imenima u ime plenuma. Nastojalo se da čak i neslužbeni nastupi u medijima, u svoje ime, ipak budu anonimni. To nije bilo zbog bojazni studenata od eventualnih sankcija, nego da bi se naglasila kolektivnost akcije i opšti zahtevi koji se ne tiču pojedinaca nego su od opšteg interesa. Time se, ujedno, izbegavalo stvaranje vođa i prepoznatljivih lica koja bi mogla da odvrte pažnju od same akcije i ciljeva i svesti je na stvaranje novih medijskih

zvezda od nekolicine „glavnih“ studenata. Ovakva koncepcija medijske strategije bila je u direktnoj vezi s metodom direktne demokratije po kojoj su funkcionisali plenum i studentska blokada. Kako nije bilo vođâ, nego se sve zajednički odlučivalo većinom glasova, bilo je logično da nema ni profesionalnih portparola koji bi predstavljali studente u javnosti. Stalnim menjanjem portparolâ (kao i delegatâ i moderatorâ na plenumima) hteli smo postići da kolektivni i jedini politički subjekt u čitavoj priči bude plenum.

Iz tih razloga se za svaku konferenciju za štampu (koje su se za vreme blokade održavale svaki dan) na svakom plenumu birala po tri nova portparola. Ni portparoli nisu smeli da se ponavljaju. Isto tako su se, po potrebi, na plenumu birali i uvek različiti delegati koji bi bili zaduženi da prenose poruku plenuma u različitim nastupima (za medije, na skupovima itd). Plenum uvek mora da odobri takve nastupe. Studenti su, jasno, uvek mogli da daju izjave u svoje ime bilo kakvim medijima, ali se pri tome takođe pozivalo na princip depersonalizacije: preporučeno je da se ne izlazi s vlastitim imenima. Plenum je više puta raspravljao o slanju delegatâ u pojedine TV-emisije i sl. koje bi trebalo da budu emitovane uživo, ali je to na kraju uvek odbijeno jer je zaključeno da se ne uklapa u medijsku strategiju i umanjuje kontrolu plenuma nad javnim predstavljanjem ciljeva akcije.

Osim izbegavanja iznošenja vlastitih imena, u svim nastupima trebalo je pripaziti na to da se eksplicitno politički motivisana akcija ne svede na pojedinačne lične emotivne priče, doživljaje i osećaje. Modus istupanja i artikulacije osmišljen je kao direktno suprotstavljen dominantnoj tabloidizirajućoj logici koja političke događaje depolitizuje njihovom medijskom eksploatacijom, koristeći ih kao povod za proizvodnju žanrov-

ski unapred određenih narativa, počevši od žanra studentske pobune kao politički nužno zbudjenog i naivnog mladalačkog „prolećnog čišćenja“ s kojim su nam mediji pristupali, očekujući od nas da samo delegiramo neophodna lica koja će „iskreno“ odigrati unapred zadatu ulogu pred kamerama. Odbijanje stavljanja naglasaka na mikroperspektivu tzv. „ljudskih priča“ svoj osnovni razlog ima u tome što šira socijalna i politička dimenzija naših nastojanja postaje nerazumljiva prihvatanjem modusa ispovednog prvog lica i prihvatanjem obaveze iznošenja difuznih, žanrovski zadatih, impresija. Unutar takvih parametara njena samosvesno *politička* artikulacija time nužno biva svedena na suvišan „intelektualistički“ balast.

Za odnose s medijima je bila zadužena medijska sekcija kojoj je plenum dao mandat, koji je potvrđen u nekoliko navrata. S medijima se komuniciralo na različite načine – preko medijskog telefona (na koji bi se javljali različiti rotirajući anonimni članovi medijske sekcije), elektronske pošte, preko portala *Slobodni filozofski* itd. Glavni način komunikacije su, međutim, bile konferencije za štampu koje su se za vreme blokade odvijale svakodnevno (portparoli su se uvek menjali). Na konferenciji za štampu bi se pročitala dnevna izjava za novine, u kojoj se izveštavalo o odlukama plenuma, dodatno objašnjavao zahtev za besplatno obrazovanje i odgovaralo na različita pitanja i probleme već prema potrebi i okolnostima. Nakon čitanja izjave dnevni portparoli bi odgovorili na nekoliko novinarskih pitanja, odgovarajući u okviru već izglasanih plenumskih odluka.

Valja reći da sâm jezik saopštenja za medije nije odgovarao uobičajenom novinarskom stilu i načinu pisanja. To je bila svesna odluka da bi se izbegle uobičajene medijske floskule, klišeji i stereotipi. U jeziku saopštenja za medije namerno se ni-

je podilazilo ideologiji komunikacije kakva dominira danas ne samo propagandnom sferom, iz koje je direktno preuzet, nego i poljem stranačke politike. Reč je o ideologiji koja pokušava da proizvede što direktniji pristanak recipijenta na zahtev koji mu je upućen, umesto da mu se obraća kao punopravnom politički razumnom biću. U takvim strategijama trivijalizacije i pojednostavljenja ne samo da je sredstvo dobrodošlo, nego je i poželjan profesionalni standard. Konačni ishod takve logike je da se pod pretpostavkom nedorasle javnosti pretpostavljena nedoraslost samo proizvodi i produbljuje. Nadalje, bilo nam je važno da smestimo problem komercijalizacije obrazovanja u kontekst širih društvenih procesa izvan kojih ga je nemoguće razumeti u potpunosti. Ako taj kontekst i nije u samim saopštenjima mogao biti u potpunosti razložen, ipak je svako saopštenje sadržalo dovoljno putokazâ i indikatorâ u smeru društvene makroperspektive. Taj prividni „višak“ informacijâ je ono što dominantna ideologija PR-komunikacijskih strategija odbija kao šum u kanalu i nepotrebno komplikovanje problematike. Uvođenje ovih indikatora makrokonteksta i teorijski gušćih mesta direktno proizlazi iz fundamentalnog poverenja u mogućnost politizacije i političke samoedukacije demokratske većine. Demokratija koja ne počiva na pretpostavki o sposobnosti većine da punopravno participira u političkim procesima – a adekvatna informisanost je ovde nužna pretpostavka – prestaje biti demokratija i postaje manipulacija masâ od strane meritokratske manjine. Politička „nezrelost“ masâ koju mediji proizvode i održavaju u takvom scenariju postaje cinična legitimnost za paternalističke manipulacije istih tih povlašćenih grupa koje svoju povlašćenost duguju upravo takvim manipulacijama.

Medijska sekcija i medijska radna grupa

Još od predblokadnih sastanaka, medijska sekcija je funkcionisala kao sekcija s mandatom kojoj su bili povereni odnosi s medijima. Taj mandat potvrđen je na velikim, blokadnim plenumima, a o samoj medijskoj strategiji raspravljano je na otvorenim radionicama tokom blokade. Medijska sekcija mora da ima mandat kako bi mogla da brzo reaguje kod pisanja saopštenja za medije kao i zbog stalnih kontakata s medijima preko medijskog telefona, elektronske pošte itd. No osim mandatirane medijske sekcije postoji i otvorena medijska radna grupa koja, kao i ostale grupe, ima svoje sastanke (za vreme blokade redovne, a nakon blokade po potrebi, tj. kada je sazove plenum) na koje mogu doći svi zainteresovani. Na medijskoj radnoj grupi raspravlja se o medijskoj strategiji, predlaže se na što treba da se reaguje, koje teme treba dotaći i sl.

Saopštenja za medije, silom prilikâ, za vreme blokade morala su da budu pisana u vrlo kratkom roku – između popodnevnog dnevnika HRT-a, na kojima bi se saznavale nove vesti i izjave vlasti, i redovne konferencije za štampu u 13h na fakultetu pod studentskom kontrolom. Saopštenja za medije pišu se na redovnim sastancima mandatirane medijske sekcije na sledeći način: na početku se, iz praktičnih razloga, dogovori šta će se tačno napisati (u okviru raspravâ i odlukâ na plenumu, raspravâ na sastanku medijske radne grupe), pa jedna ili dve osobe naprave grub nacrt teksta koji se onda posle zajednički doraduje. Sekcija je tokom blokade svakodnevno pisala saopštenja za medije, kao i druge potrebne dopise (otvorena pisma, reakcije na neke članke u medijima i sl). Osim toga, medijska sekcija je bila u stalnom kontaktu s medijima i telefonskim i elektronskim putem. Za vreme blokade, članovi medijske sekcije neprestano su davali i anonimne izjave, intervjuje itd, sva-

kako u okviru parametara zadatih odlukama plenuma. Medijska sekcija je pripremala i konferencije za štampu (za vreme blokade), koordinirala pripremu portparolâ. Na sastancima medijske radne grupe su u velikoj meri koordinisale izradu različitih publikacija i tekstova vezanih uz inicijativu – *5do12*, edukativne brošure, FAQ-ova, izbor tekstova za *SlobFil* i *Skriptu* itd.

SEKSIJA ZA OPERATIVU, LOGISTIKU I BEZBEDNOST

Ova sekcija s mandatom uspostavljena je prvenstveno zbog sprovođenja preuzimanja kontrole nad fakultetom za vreme blokade. Uz to se još bavi osiguravanjem osnovnih uslova za održavanje plenuma što uključuje pripremu dostupne tehnike (mikrofoni, pojačalo, kompjuter, videoprojektor itd) i održavanje reda na plenumu.

Temelj na kom se gradi celokupna organizacija kontrole objekta ili prostora su redari. Redare čine studenti dobrovoljci (za vreme blokade FF-a, iz taktičkih razloga se u početku zahtevalo da redari budu samo studenti Filozofskog fakulteta) koji sprovode kontrolu nad fakultetom za vreme blokade nastave. Redarska služba bila je organizovana kroz redarske smene (koje je određivao koordinator smene). Svaki redar dobija zaduženje kada mora da se javi na dužnost i koji deo fakultetskog prostora mora da čuva. Redarske smene su postojale ne samo danju nego i noću, a nije se kontrolisala samo unutrašnjost fakulteta nego i rampa na ulazu na fakultetski parking (na kom tokom blokade nije bilo automobilâ). U redarskim smenama moglo je da učestvuje više ili manje redara, u zavisnosti od raspoloživosti i okolnosti.

Dužnosti redara uključivale su čuvanje objekta i imovine, održavanje čistoće i ostale radnje koje traže fizički angažman

kao što su prenošenje stvari, postavljanje i premeštanje raznih oblikâ preprekâ tamo gde se za to ukaže potreba. Redari su takođe, po potrebi uz pomoć drugih studenata, vršili i ometanje nastavnog procesa ako bi neki profesor pokušao da održi nastavu uprkos odluci plenuma. Prekidanje nastavnog procesa se uvek izvršavalo nenasilno, obično razgovorom s dotičnim profesorom i studentima ili onemogućavanjem nastave stvaranjem buke. Sa završetkom smene uloga redarâ ne prestaje, kad god je dežurnim redarima potrebna pomoć očekuje se od svih ostalih prisutnih članova zajednice da je i pruže. Za vreme studentske kontrole nad Filozofskim fakultetom tâ pomoć se u većini slučajeva odnosila na čišćenje fakulteta i blokiranje nastavnog procesa.

Redari su bili raspoređeni tako da su čuvali sve strateške delove fakulteta – rampu na parkiralištu, ulaz, sve hodnike na svim spratovima. Nadzor nad svim delovima fakulteta bio je bitan da bi se omeli pokušaji održavanja nastave i da bi se sprečili eventualni pokušaji krađe fakultetske imovine ili drugi izgredi.

Regulacijom redarskih smena kao i organizacijom ostalih segmenata za koje je zadužena ova grupa, bave se koordinatori kojima je plenum dao mandat za te zadatke. U zavisnosti od broja i obima zadataka angažuje se i potreban broj koordinatorâ. Ako je inicijalnoj grupi koordinatorâ mandat tako definisan, oni mogu da samoinicijativno angažuju dodatne koordinate kad se za to ukaže potreba. Takva praksa se vrlo uspešno primenjivala.

Redarska služba je takođe, preko svojih koordinatora, držala nadzor nad svim prostorijama na fakultetu i njihovim ključevima, određivala je prostorije za sastanke radnih grupa,

prostorije za spavanje preko noći itd. U okvirima njenog delovanja bila je i logistika – nabavka i dopremanje potrebnih količina hrane i pića i njeno odlaganje i pripremanje, kao i nabavka i dopremanje potrebnih materijala.

Studentska kontrola nad Filozofskim fakultetom se i pokazala tako uspešnom zahvaljujući ovakvoj strukturi. Fakultet je bio otvoreniji za javnost nego ikad, svi građani su mogli da slobodno dolaze na sva alternativna predavanja koja su studenti organizovali umesto redovne nastave, svi su mogli da ostanu i prespavaju i da se hrane na fakultetu, novinari su mogli da se kreću zgradom sa mnogo većom slobodom nego u redovno vreme, sve fakultetske službe su radile bez ometanja (biblioteka, knjižara, kantina, kopirnica, studentska služba, dekanat, sekretarijati svih odseka itd), održala su se dva međunarodna simpozijuma, a krađa i šteta na imovini je svedena na nulu što nikad nije bio slučaj za vreme redovnog rada fakulteta. Za vreme blokade nisu zabeleženi nikakvi incidenti.

PROGRAM I PROGRAMSKA SEKCIJA

Program koji se odvijao na Filozofskom fakultetu za vreme blokade bio je posebna alternativa redovnoj nastavi. Pre početka same blokade misao vodilja za stvaranje programa bila je omogućiti studentima našeg fakulteta, koji imaju ispunjen raspored predavanjima, platformu za dijalog i edukaciju o bitnim pitanjima unutar visokoškolskog sistema i o široj društvenoj i političkoj situaciji. Kroz celodnevna predavanja, radionice, filmove, ali i koncerte pokušali smo da studentima, nastavnicima i svim zainteresovanim građanima približimo program koji se fokusirao na različite aspekte problematike socijalne nejednakosti.

Smatrajući da sistem visokog obrazovanja zakazuje u brojnim aspektima, prve nedelje alternativne nastave posvetili smo upravo tim temeljnim problemima. Tako su glavne teme te nedelje bile „Koja je cena školarine?“, „Hrvatsko obrazovanje – opšta pometnja“, „Emancipatorno obrazovanje i socijalna dimenzija bolonjskog procesa“ i „Neoliberalizam, tranzicija i ekonomska demokratija“. Pitanje plaćanja školarinâ u sistemu visokog obrazovanja tek je jedno od niza socijalnih pitanja za koja smatramo da su zanemarivana i nedovoljno raspravljana u javnosti. Dani blokade su stoga bili jedinstvena prilika za otvaranje takvih pitanja.

Kreiranje raznovrsnog i opširnog programa odvijalo se svakodnevno. Program je stvaran na nekonvencionalan način – na

mail programske grupe javljali bi se svi studenti, profesori, intelektualci iz najrazličitijih polja, nevladine organizacije i dr. i predlagali teme za predavanja, rasprave ili radionice koje bi ili želeli da se ostvare ili koje bi sami želeli da vode. U isto vreme tražili smo predavače i stručnjake za pojedine teme od opšteg ili užeg studentskog interesa.

Tako su problemi u zdravstvenom sistemu u Hrvatskoj, problematika radnih prava, cenzura medijâ, komercijalizacija javnog prostora, tranzicija, studentski pokreti u regionu i nejednakost obrazovnih šansi samo neke od temâ koje su zauzele mesto u našem programu.

RADNA GRUPA ZA MEĐUPLENUMSKU SARADNJU

Zadatak grupe je uspostavljanje kontakta, komunikacije i okupljanja između studenata raznih fakulteta u svrhu organizacije i koordinacije zajedničkih akcija, razmene informacija i znanja vezanih za način sprovođenja blokade i cilj blokade, pomoć studentima drugih fakulteta u organizovanju vlastitih plenuma i pokretanja i stvaranja bazâ aktivnih studenata uključenih u dalje akcije, rešavanje eventualnih problema i nesporazuma među studentima na raznim fakultetima bilo kroz direktnu komunikaciju, bilo kroz pomoć u organiziranju tribinâ i sl. Takođe se bavi pitanjima koja prevazilaze pojedine plenuma, a tiču se zajedničkih odluka svih plenuma uključenih u istu akciju/borbu pri čemu služi kao komunikacijski kanal, odnosno prenosi informacije plenumu o događajima na drugim fakultetima, plenumima i gradovima.

Grupa je otvorena svim građanima, ali po pravilu okuplja studente svih fakulteta na jednom mestu. Studenti drugih fakulteta koji dolaze na grupu (a njihovo učestvovanje nije samo poželjno, nego bez njega grupa ne bi imala smisla) su ravnopravni učesnici i imaju priliku da prenesu konkretne informacije o događanjima na svojim plenumima i među studentima svog fakulteta. Tako su, u direktnom kontaktu s kolegama s drugih fakulteta, pospešivali proces zbližavanja pojedinih plenuma. Svoje zaključke (o potrebnim akcijama, događajima, predlozima i zahtevima vezanim za druge plenuma) grupa potom prenosi plenumu. Učesnici grupe pritom nisu delegati pojedinih plenuma i nemaju moć odlučivanja, kao što je nema ni

sama grupa. No imaju slobodu da organizuju direktne akcije organizacijskog, operativnog i komunikacijskog karaktera u svrhu poboljšanja povezanosti, organizovanosti i usklađenosti studenata i plenumâ. Zbog širine zadatka, ali pre svega zbog poželjnosti održavanja trajne komunikacije među različitim plenumima, grupa bi trebalo da se sastaje redovno, tokom blokade po mogućnosti svakodnevno, a u neblokadno vreme bar jednom nedeljno.

Akcije koje učesnici grupe mogu da samoinicijativno preduzimaju u slučaju da se pokažu nužnima, obuhvataju rešavanje trenutnih problema i nejasnoća vezanih za način organizovanja studenata tokom blokade te metode i ciljeve blokade. Što kroz direktnu komunikaciju (lično, telefonom, mailom itd) sa zainteresovanim studentima, što neformalnim odlascima na sastanke na druge fakultete ili pomoć pri organizovanju bazâ aktivnih studenata drugih fakulteta. Takođe, pomaže se u organizovanju tribinâ i radionicâ sa svrhom obrazovanja studenata i približavanja ciljeva i metodâ dotad neupućenim studentima. Pritom nijedna akcija se ne izvodi u ime plenuma nego u svoje ime, na poziv zainteresovanih studenata drugih fakulteta. U tom smislu međuplenumska grupa predstavlja kanal direktne komunikacije i međusobnog obrazovanja među studentima različitih fakulteta s ulogom širenja znanja i iskustava o ciljevima i metodama borbe (pored postojećih kanala poput portala, brošurâ, skripte itd).

Grupa prati i studentska pitanja izvan zemlje i prenosi korisne i bitne informacije plenumu. Grupa organizuje i velike sastanke studentskih aktivista iz cele države (i šire), a otvorena je i za saradnju s mogućim nestudentskim (radničkim, seljačkim itd) plenumima.

RADNA GRUPA ZA TEHNIČKA PITANJA PLENUMA (TEHNIKALIJE)

Radna grupa je nastala kako bi se što transparentnije i direktno-demokratski rešavala pitanja funkcionisanja plenuma.

To uključuje primanje predlogâ i komentarâ na funkcionisanje samog plenuma, prikupljanje predlogâ za dnevni red, pripremu moderatorâ, dnevnog reda i svih potrebnih dodatnih informacija i dokumenata relevantnih za plenum i eventualno sazivanje vanrednog plenuma.

Kako bi se olakšalo funkcionisanje plenuma, nastajala su Pravila i smernice plenuma Filozofskog fakulteta u Zagrebu (vidi dole), koja predstavljaju opis funkcionisanja pojedinih aspekata plenuma i predlog rešenja tehničkih pitanja koja su se javljala tokom zasedanjâ.

Radna grupa je počela da se sastaje nekoliko dana nakon početka blokade kada se ukazala potreba za sistematičnijim pristupom rešavanju tekućih poteškoća u funkcionisanju plenuma, ali i kao mesto rasprave o plenumu i direktnoj demokratiji uopšte: šta je to, šta se u okviru nje može, kako se sve može i kakva bi mogla biti budućnost takvog načina političkog organizovanja. S vremenom se radna grupa ipak profilisala tako da je rešavala praktične i konkretne probleme organizacije plenumâ i radnih grupa više nego što je teoretski raspravljala o direktnoj demokratiji.

Za vreme studentske kontrole nad fakultetom, potreba za transparentnim i delotvornim funkcionisanjem plenuma rešena je na sledeći način:

- radna grupa za tehnička pitanja plenuma imala je svakodnevne, javno najavljene sastanke, otvorene za sve zainteresovane, uz prisutnost moderatora plenuma

- za predloge, primedbe i pitanja postavljen je sandučić u holu fakulteta i otvoren mail grupe za tehnička pitanja

- svaki pristigli predlog je razmotren na sastanku grupe, pokušalo se pronaći rešenje i na plenumu izneti svaki takav slučaj

Kroz takvo delovanje, došlo se do formulacije Pravila i smernica plenuma FFZG-a kako bi se olakšalo buduće funkcionisanje i izbeglo nepotrebno svakodnevno vraćanje na već razmatrana pitanja. Pravila i smernice nisu ništa drugo do zapisana rešenja koja su se pokazala korisna u praksi plenuma i kao takva nisu nikakav nepromenljiv zakon koji bi stajao iznad plenuma. Sva pravila i smernice potvrđena su glasanjem na plenumu.

Za vreme privremene suspenzije studentske kontrole nad fakultetom, grupa za tehnička pitanja deluje kao svojevrsni „hladni pogon“ - osigurava transparentnu komunikaciju u smislu upozoravanja na aktualne teme i vesti kroz sastavljanje dnevnog reda sledećeg plenuma, pripremu moderatora i, ukoliko je potrebno, saziva vanredne plenuma. Sastanci radne grupe otvoreni su svima, a kroz obaveznu prisutnost moderatora prethodnog i narednog plenuma, osigurava se kontinuitet i prenos informacija o aktuelnim temama. Osim oglašanih sastanaka između dva plenuma, grupa za tehnička pitanja se obavezno sastaje dva sata pre svakog plenuma.

RADNA GRUPA ZA SECIRANJE (ANALIZU) DOKUMENATA

To read without reflecting is like eating without digesting.

~ Edmund Burke ~

Grupa za seciranje (analizu) dokumenata nastala je tokom blokade 2009. godine, pre svega iz potrebe da se bolje razmotre dopisi i dokumenti državnih i drugih tela i da se protumače na odgovarajuć način.

Kad je reč o službenim dokumentima poput statutâ, pravilnikâ, izveštajâ i sl, zadatak grupe za seciranje dokumenata je da detaljno pročita zadat tekst i razmotri sve implikacije koje iz njega proizlaze. Grupa ima slobodu da konsultuje osobe za koje proceni da mogu da joj pomognu u radu, iako ostaje na samim članovima grupe da iznesu konačnu analizu.

Čitanje dopisâ predstavlja središnji zadatak grupe, posebno u situacijama kada se vrši pritisak na različite institucije (npr. na MZOŠ³), a nije otvoren kanal za neposrednu komunikaciju (jer je, na primer, odlučeno da nema pregovora). Tada grupa za seciranje dokumenata mora da pročita dopise, da ih protumači i uklopi u postojeći skup zakonâ i pravilâ. Službeni dokumenti ne moraju i obično nisu pisani jasnim i razgovetnim jezikom nego prilično gustim birokratsko-pravnim žargonom čija je primarna funkcija onemogućavanje čitanja. U toj situaciji formirana grupa mora da pažljivo dešifruje svaku rečenicu i da na

---

3) Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa

kraju pokuša da dovede različite delove teksta u smislenu celinu. Taj posao zahteva visok nivo koncentracije i staloznosti. Stoga se preporučuje da broj članova u grupi ne prelazi deset ljudi (iako je grupa, naravno, otvorena svima). Takođe je preporučljivo da grupa obavi posao bez velikih pauza između sednicâ. Optimalno, rad na određenom tekstu traje dva ili više dana zaredom u višesatnim seansama. Može biti kontraproduktivno (iako se zapravo ne može sprečiti) da se inicijalna postava grupe menja jer to zahteva vreme da se novi članovi grupe upute u problematiku, što dovodi do prekida radne dinamike, stvara psihološki pritisak na druge prisutne i vodi prema površnosti. To se u velikoj meri može sprečiti pomnim vođenjem zapisnika.

Grupa za seciranje dokumenata po pravilu se saziva ad hoc, po potrebi, i nije potrebno da se neprestano održava. Jednom kada je sazvana ona bi, u cilju delotvornosti, trebalo da deluje prema gore navedenim smernicama. Grupi je takođe neizostavno potreban moderator, kompjuter i prema mogućnostima projektor ili grafoskop kako bi dokument koji se secira bio istovremeno u vidnom polju svih članova grupe.

Smisao direktno-demokratskog odlučivanja leži u egalitarnom pristupu znanju svih koji su uključeni u donošenje odlukâ. To je svrha čijem ostvarenju i grupa za seciranje dokumenata treba da doprinese svojim radom.

RADNA GRUPA ZA MINIAKCIJE

Radna grupa za miniakcije nastala je kao platforma za organizovanje različitih akcija i intervencija u javnoj sferi i prvenstveno je težila operativnom delovanju kroz artikulaciju ideja u formi javnog performansa i/ili akcijâ. Jedan od glavnih postulata grupe za miniakcije je neformalna organizacija bez zaziranja od subverzivnog ili nekonvencionalnog delovanja. Kao takve aktivnosti moglo bi se opisati postavljanje transparentata na javne zgrade, nenajavljeni performansi na granici javnog okupljanja, noćne akcije s različitim intervencijama u prostoru kao i sve akcije za koje je potrebna koordinacija veće grupe ljudi u zavisnosti od prostorno-vremenskom kontekstu. Važno je naglasiti da aktivnosti nisu same po sebi ilegalne, već se teži da se što direktnije utiče na javnost što ponekad uključuje i gore spomenute metode.

Kao i sve druge radne grupe, grupa za miniakcije je otvorena svim zainteresovanima i za veće projekte traži mandat od plenuma, dok je u manjim akcijama delovanje nezavisno, tj. ne traži uzastopnu potvrdu plenuma za akcije koje su se već provodile. Takve akcije se ne provode na poziv plenuma, već kao posebna inicijativa zainteresovanih unutar same grupe. Izveštaji o radu grupe za miniakcije se redovno podnose plenumu, a, ako se ukaže potreba, sve akcije su podložne raspravi na samom plenumu. U delovanju grupe za miniakcije naglašena je interdisciplinarnost – saradnja sa studentima ostalih fakulteta, umetnicima i zainteresovanim građanima, kao i saradnja s dru-

gim grupama, npr. s grupom za informisanje u vezi s distribucijom informativnih materijala i sl.

Delovanje radne grupe za miniakcije najbolje se može ilustrirati primerima najznačajnijih akcija:

„5 do 12“

5 do 12 je nastao saradnjom savremenih umetnika i studenata na radnoj grupi za miniakcije. Reč je o svojevrsnom javnom performansu koji omogućava svim građanima da simbolično iskažu solidarnost sa zahtevima studenata. Akcija traje pet minuta tokom kojih učesnici čekanjem u redu poručuju da im je već „5 do 12“ odnosa prema obrazovanju u ovom društvu. Akcija je postigla izuzetan odziv te se proširila i često se sinhronizovala s drugim gradovima u Hrvatskoj. Prednost akcije ovakvog tipa je što od građana zahteva jako malo vremena, vrlo je vizuelno efektivna i provodi se na najfrekventnijim javnim lokacijama te je stoga i vrlo atraktivna i za praćenje putem medija. Treba napomenuti da postoji i istoimena publikacija koja na duhovit i informativan način pruža obaveštenja o studentskim zahtevima i akcijama.

Zatrubi za obrazovanje

Zatrubi za obrazovanje je akcija kojom se na vrlo jasan i jednostavan način iskazuje solidarnost sa studentima: trubljenjem! Grupa od dvoje ili više učesnika na nekom glavnom i prometnom putu drži transparent s porukom u naslovu, a prolazeći vozači trube u znak podrške. Preporučljivo je izvoditi akcije u doba najveće saobraćajne gužve u gradu, dakle osam sati ujutro ili oko pet sati popodne. Ova akcija je takođe jako motivišuća za sve učesnike, a i medijski zanimljiva zbog nesnosne buke koja se zna razviti.

Max art fest

Plenum FFZG-a se odazvao pozivu za učestvovanjem na trodnevnom umetničkom festivalu MAX ART FEST te je mandat dao radnoj grupi za miniakcije. Studenti su učestvovanjem na festivalu dobili središnju poziciju u podzemnom prolazu Kvatrić. Program je zamišljen unutar tematskih okvira neoliberalizacije i privatizacije školstva, efikasnosti bolonjskog procesa, solidarnosti s drugim društvenim skupinama te načelima direktne demokratije. Izvedba programa može se uporediti sa alternativnim programom za vreme blokade nastave na fakultetu, a sastojala se od informativnih projekcija i filmova, izložbe fotografija, klasičnih i *videowall*-predavanja, radionicâ, stalnog stola za peticije i deljenja informativnih materijala, umetničkih instalacija i performansâ. Festival je posetio velik broj namernih posetioca i slučajnih prolaznika. Osim što ovakve akcije podižu moral učesnicima druženjem i razgovorom s građanima koji su došli u znak podrške, jako je važan i moment informisanja slučajnih prolaznika jer je bilo nemoguće zaobići studente smeštene u podzemnom prolazu. Ovakvi veći projekti, kao što je učestvovanje na MAX ART FEST-u, zahtevaju bitno više aktivnih učesnika, vremena i truda nego jednokratni performansi, ali zato poruka potencijalno dopire do mnogo većeg broja ljudi.

Špalir etičke interpelacije

Mini akcija usmerena prema Fakultetskom veću Filozofskog fakulteta u Zagrebu kako bi ono pokazalo i konkretnu a ne samo deklarativnu podršku studentskim zahtevima. Činili su je studenti poređani u dva reda kroz koji su profesori morali proći pre odlaska na sednicu veća. Pritom su im deljeni info materijali, te ih se direktno podsetilo na prisutnost studenata i

njihov etički sud o stavovima veća, kako bi se izvršio pritisak i eventualno uticalo na odluke Fakultetskog veća

Akcija podrške seljacima

Oblik subverzivne noćne akcije koja je zahtevala koordinaciju većeg broja ljudi. Ideja je bila da se izrazi direktna podrška seljacima za vreme njihovog protesta ispred zgrade Ministarstva poljoprivrede. Uručeni su im brojevi „5do12“ i skripte, te hrana i piće koje se uspelo skupiti. Sama akcija je organizovana za malo više od sat vremena putem mobilnog telefona, i osim logističke i moralne podrške seljacima, završila je dužom blokadom ulice, koja je nakon policijske intervencije prekinuta.

Na kraju treba istaći da je grupa za miniakcije multidisciplinarna radna grupa koja se bazira na studentima, ali je otvorena za sve zainteresovane građane. Iako neke od ovih akcija formom naginju umetničkom performansu, po primarnoj nameri ipak predstavljaju oblik političkog delovanja. Ono što se ovim akcijama omogućava je da građani izraze podršku ciljevima, ali i prodube svoje razumevanje istih. Poželjna posledica ovakvih akcija je, dakle, infomisanje i mobilizacija šire javnosti, bilo kroz medijske izveštaje o akciji, bilo kroz neposredan kontakt u trenutku njenog odvijanja u javnom prostoru.

BLOG/PORTAL I BLOGERSKA SEKCIJA

Početak blokade Filozofskog fakulteta u Zagrebu s radom je počeo i blog *Slobodni Filozofski (SlobFil)*, čija je internet adresa www.slobodnifilozofski.com (prva je adresa bila <http://slobodnifilozofski.blogger.hr>). Isprva je svrha bloga bila informisanje studenata i šire javnosti o aktuelnostima u vezi s blokadom. Blogeri redovno objavljuju informacije koje se tiču rada plenuma ili koordinacije radnih grupa (na blogu se objavljuju termini radnih grupa). *Slobodni Filozofski* je vremenom prerastao iz bloga u portal. *SlobFil* prati studentski aktivizam na svim hrvatskim i inostranim fakultetima, a osim tekstova koji se bave komercijalizacijom visokog obrazovanja, ima i edukativnu ulogu te se na njemu objavljuju i tekstovi i filmovi vezani za širu problematiku neoliberalizma, ekonomije, borbe za socijalna prava itd, na primer, u sklopu tzv. „Letnje škole“.

Uredništvo bloga/portala (tj. blogerska sekcija) ima mandat plenuma, a u njega po potrebi ulaze i novi članovi. Uredništvo, dakle, ima uređivačku slobodu i autonomiju, ali u okviru odluka plenuma. Na portalu su objavljivani i originalni tekstovi i prevodi, i tekstovi preuzimani iz drugih medija. Tekstovi s portala uglavnom se objavljuju i u *Skripti*. Postoji i međunarodna verzija portala na više stranih jezika: slobodnifilozofski.org. Tekstovi su (npr. Prevodi saopštenja za medije) priređivani u okviru radne grupe za prevođenje. *Slobodni Filozofski* saraduje s ostalim studentskim internetskim stranicama u zemlji u inostranstvu.

SKRIPTA I RADNA GRUPA ZA INFORMISANJE

Prvi štampani materijal u razdoblju pripremanja blokade bili su plakati koji su obavještavali o odluci da će svi studenti plaćati diplomske studije. Nakon toga lepljeni su plakati i podjeljeni leci s najavom tribine „Pravo na obrazovanje“ koja je pretvorena u plenum i na kojoj je dvestotinak studenata glasanjem odlučilo da se ide u blokadu.

Prva skripta je štampana u više od hiljadu primeraka na prvi dan blokade, a sadržavala je dva saopštenja nezavisne studentske inicijative za pravo na besplatno obrazovanje, tekst o direktnoj demokratiji kao obliku odlučivanja, dva FAQ-a, kodeks ponašanja za vreme studentske kontrole nad fakultetom i program za prva dva dana blokade. Proglasi i FAQ-ovi objavljivi su i u mnogim sledećim izdanjima. Tokom blokade skripta je izlazila svakodnevno, a ponekad i dva puta dnevno (jutarnje izdanje je sadržavalo uglavnom tekstove objavljene na blogu, a popodneвно bi sadržavalo FAQ-ove i dnevno saopštenje za medije). U razdoblju suspenzije blokade Skripta je, osim za vreme kratke letnje pauze, izlazila jednom (ponekad i dvaput) nedeljno, a tiraž je varirao od 1500 do 4000 primeraka, u zavisnosti od donacija i pomoći podržavalaca inicijative.

Sekcija koja radi Skriptu ima mandat dobijen od plenuma, a sama Skripta je zamišljena kao glasilo koje širem broju ljudi zainteresovanih za studentski pokret i blokadu omogućuje in-

formisanje o blokadi i borbi za pravo na besplatno obrazovanje. Brojni teorijski tekstovi koji se u njoj objavljuju takođe su vezani uz borbu za socijalna i radnička prava. Njihova svrha je postaviti borbu za besplatno obrazovanje u širi kontekst borbe protiv neoliberalnih reformi koje ta prava pokušavaju da iskorene. Svrha Skripte je da doprinese javnoj cirkulaciji kritičkih analiza društvenih i istorijskih procesa.

Stoga Skripta nije samo studentsko glasilo već i glasilo za sve one koji žele da steknu kritički uvid u stanje društva, politike i ekonomije i da dobiju osnovna znanja potrebna za strategije otpora socijalno destruktivnim procesima. Njena distribucija pokriva, počevši od Filozofskog fakulteta, brojne fakultete u Zagrebu i drugim gradovima ali i druga mesta poput Studentskog centra, Kulturno-informativnog centra, Bookse, Mame, bioskope, biblioteke, fotokopirnice, kebabdžinice, restorane itd.

U Skriptama su izlazile sledeće kategorije tekstova: saopštenja za medije, izveštaji s plenuma, podrške studentima od strane raznih organizacija i istaknutih pojedinaca među kojima su bile i podrške iz inostranstva. Studenti su, odlučujući o tome na plenumu, slali podrške drugim grupama u Hrvatskoj, ali i u inostranstvu – na primer studentima u Brazilu, Nemačkoj, Pittsburghu, Kaliforniji, Austriji, Tuzli itd. Pripremana su i izdanja Skripti za posebne prilike poput Skripte koja je deljena maturantima koji su se spremali za prijemni ispit za FF (*Skripta – prijemna*), srednjoškolska Skripta, *Skripta – ekonomska* (povodom učestvovanja delegatâ plenuma na međunarodnoj studentskoj konferenciji koju su organizovali studenti s Ekonomskog fakulteta) te *Skripta – pregledna*, s tekstovima koji daju temeljni uvid u kontekst borbe za pravo na besplatno obrazovanje.

Na brojnim fakultetima izlazile su razne skripte, po uzoru na prvobitni model. U njima su objavljivani tekstovi važni za

pojedine fakultete i njihove problem, tekstovi o besplatnom obrazovanju i borbi za njega. Tokom blokade i za vreme njene suspenzije na brojnim fakultetima izrađivana su i distribuirana studentska glasila vezana uz blokade i obrazovanje koja su formom slična Skripti. Ta izdanja su nosila i drugačija imena, npr. riječka *skRIpta* ili *Panda* iz Splita.

Za uspešno objavljivanje Skripte potrebna je organizovanost i timski rad u svim fazama njene proizvodnje i distribucije. Veći broj ljudi radi na odabiru, skupljanju i prevođenju tekstova za Skriptu i portal *SlobFil*. Prevode se strani i prenose domaći tekstovi. Tekstovi u Skripti su obično prilagođeni trenutnim potrebama, akcijama i događanjima. Kada je građa za Skriptu gotova, tekst se slaže i kompjuterski prelama pa se nosi na štampu i kopiranje.

Presavijanje skripte odvija se kao druženje na radnoj grupi za informisanje (ali i u drugim prilikama, na primer na plenumima i na raznim druženjima i akcijama). Uz presavijanje i razgovor ponekad se gledaju predavanja i filmovi obrazovnog karaktera, a smišljaju se i nove metode i forme informisanja. Ista grupa vodi brigu o plakatima koji najavljuju plenum i radionice na fakultetu i šire. Organizuju se i deljenja Skripte po gradu (u zavisnosti od potrebe za tim).

Skripta može da se skine online s portala www.slobodnifilozofski.com, gde svoj program objavljuje i SkriptaTV, pokrenuta krajem 2008, no zasad još u početnoj fazi, s namerom da zainteresovanima donosi prvenstveno edukativno-aktivistički program, sličnog sadržaja kakav se pojavljuje u štampanoj Skripti i na portalu Slobodni Filozofski.

RADNA GRUPA ZA ŠIRENJE DIREKTNE DEMOKRATIJE

Osnovana je s ciljem širenja ideje i uspostavljanja prakse direktne demokratije. Takvo delovanje nužno je uključilo kritiku i aktivno suprotstavljanje kapitalističkom političko-ekonomskom sistemu.

Prvi put je sazvana u jesen 2009. radi izrade brodogradilišnog FAQ-a (teksta kojim se pokušalo potaknuti radnike u brodogradilištima, a i širu zajednicu na suprotstavljanje privatizaciji). Te godine će se sastati još samo jednom, a da bi s pravim radom počela tek početkom 2010. godine (nakon što su za vreme trajanja druge blokade FFZG-a i neposredno nakon nje uspostavljene intenzivnije veze s radnicima).

Jedan od prvih koraka bilo je okupljanje ljudi iz različitih društvenih grupacija i delova zemlje, tako da danas unutar grupe deluju studenti, osoblje u fakultetu, sindikalisti, novinari i ostali iz desetak gradova. Sastanci radne grupe su, u skladu s postojećom praksom plenuma i ostalih radnih grupa, otvoreni za sve.

Neke od akcija grupe:

* Pisanje, štampa i distribucija brošure Radnici i radnička prava (nadopunjena transkriptom predavanja o uspešnoj borbi radnika Petrokemije protiv privatizacije) u saradnji sa sindikatima, čiji tekst se bavi pozicioniranjem radništva u postojećem političko-ekonomskom sistemu i demaskiranjem pojmova i procesa poput „socijalnog dijaloga“, „socijalnog partnerstva“,

„divljeg kapitalizma“ i dr.

* Odlazak u okupirana preduzeća, odnosno preduzeća u štrajku (Pevac, Željezara Split, Jadranska pivovara, Osječka pivovara) kako bi se izrazila solidarnost, razgovaralo o perspektivama i mogućoj saradnji, delile brošure i organizovale projekcije dokumentarnih filmova vezanih za radničku problematiku (prikazivanje filma The Take o radničkom upravljanju fabrikama u Argentini).

* Održavanje predavanja o direktnoj demokratiji u srednjim školama.

* Organizacija tribina na FFZG-u vezanih za radničku problematiku (npr. izlaganje jednog od učesnika akcije zauzimanja trgovačkih centara Pevac u vreme dok su centri bili okupirani).

DRUŠTVENI KONTEKST BORBE ZA BESPLATNO OBRAZOVANJE I MOTIVACIJA AKCIJE

Uvođenje participacijâ i školarinâ u proces visokog obrazovanja nije pitanje oko koga su se u javnosti vodile kritičke rasprave dok nisu pokrenute studentske akcije. Među parlamentarnim strankama i drugim „društvenim faktorima“ (poput medijâ, različitih „stručnjaka“, nevladinih organizacija i sl) vladao je izričit ili prećutan konsenzus o načelnoj nespornosti uvođenja školarinâ u visoko obrazovanje. To se po pravilu predstavljalo kao pitanje nužne „modernizacije“ u procesu postupnog napuštanja tzv. „socijalističkog nasleđa“ i približavanju „evropskim standardima“. U hrvatskom javnom prostoru i nakon gotovo dvadeset godina „processa tranzicije“ dovoljno je pravdati intervencije u društvenu strukturu krajnjim ciljem buduće pripadnosti Evropskoj uniji da bi one bile pošteđene svakog kritičkog propitivanja. Članstvo u Evropskoj uniji predstavlja se kao garancija za uspostavljanje države blagostanja pa su i sve žrtve koje se tom cilju prilažu automatski opravdane. Mediji i političke elite pritom izbegavaju da postavljaju pitanja o realnoj strukturi Evropske unije danas, odnosno do koje mere je on još spojiv s nasleđenim predstavama o zapadnoevropskoj državi blagostanja. U Hrvatskoj jedva da su i tzv. stručnjaci čuli za *Lisabonski sporazum* – temeljni dokument nove i neoliberalne Evropske unije – a kamoli da bi se o njemu vodila javna rasprava s ciljem informisanja šire javnosti. Umesto toga, mit o Evropskoj uniji kao zoni opšteg blagosta-

nja i dalje se nekritički podržava od strane elitâ. Štaviše, njime se opravdava ukidanje stečenih socijalnih prava danas. Osnovno protivrečje – ukidanje socijalnih prava koja definiraju državu blagostanja u ime buduće pripadnosti zoni blagostanja – tako ostaje prećuteno i nerazrešeno.

Napad na stečena socijalna prava

Nekritički govor o Evropskoj uniji kao budućoj garanciji blagostanja je aspekt snažnog ideološkog opravdanja napada na stečena socijalna prava. To je jedna taktička grana proizvodnje pristanka većine na smanjenje pravâ i kalkulirano podilaženje interesima kapitala (važan primer za ovo drugo su potezi poput tzv. „fleksibilizacije“ radnog odnosa – a to ne znači ništa drugo nego olakšavanje poslodavcima da otpuštaju radnike, što je navodno u dugoročnom interesu tih istih radnika).

Drugi način da se proizvede pristanak je da se o pravima – poput Ustavom zagarantovanog prava na obrazovanje – prestane govoriti kao pravima. Umesto toga, stečena prava se predstavljaju i napadaju kao iracionalne privilegije nasleđene iz socijalizma. Kako se socijalizam smatra istorijski poraženim projektom, insistiranje na stečenim socijalnim pravima po ideološkom automatizmu diskvalifikuje svakoga ko insistira na njima. Na taj način se simboličkim zastrašivanjem – pretnjom etiketama poput „jugonostalgije“, „zaostalosti“ ili „paratizma“ – guši svaka kritika napadanja na socijalna prava.

Još jedan važan aspekt tih strategija proizvodnje pristanka je i priča o budžetskom deficitu. Pitanje uvođenja participacijâ i školarinâ u visoko obrazovanje tako više ne bi bilo pitanje političkog zaokreta (protiv interesâ većine), nego čisto fiskalna, upravna, a time i objektivna nužnost. Nakon iracionalnosti sistema socijalističkih privilegija navodno nužno sledi racionalni-

zacija javnih troškova. Međutim, čak i u slučaju stvarnog budžetskog deficita takav tip argumentacije ostaje problematičan. Naime, ovakvom logikom pitanje poželjnog društvenog sistema – a socijalna prava su samo njegov institucionalizovani minimalni okvir – prećutno biva podređen pitanju njegove tehničke izvodljivosti. Dakle, umesto da se postavi pitanje: „Zašto je nužno učiniti da i dalje budemo u mogućnosti da ostvarujemo dostupnu zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i penzije za sve?“, ono se prećutno odbacuje upućivanjem na fiskalna ograničenja. Pritom se prećutkuje da budžet pune porezi koje plaća radna većina u uverenju da će oni koji vrše državne funkcije prikupljenim sredstvima raspolagati u interesu većine. Zaključak da fiskalni manjak vodi u nužno smanjenje socijalnih prava većine nije stvar objektivne, logičke nužnosti. Naprotiv, u osnovi takvog zaključka leži prećutna politička odluka *protiv* interesa većine. Sama činjenica da se u raspravama o budžetskom deficitu mogućnost progresivnije porezne politike – npr. oporezivanje profitâ banaka ili telekomunikacijskih kompanija koje nacionalnu ekonomiju napuštaju bez ikakvih zakonskih prepreka – *a priori* odbacuje ili se odbija spominjati je, pouzdan je indikator prećutnog konsenzusa među političkim elitama u korist kapitala, a protiv interesâ većine.

Poimanje demokratije

Iz svega navedenog nužno proizlazi pitanje o prirodi demokratije u kojoj je samorazumljivo da političke elite rade protiv interesâ većine. Kao što je već rečeno, minimalno institucionalno definisani interesi većine čine istorijski stečena socijalna prava. Napad na njih predstavlja nedvosmisleno odluku protiv demokratije. To jest, ako pod demokratijom zaista podrazumevamo vladavinu većine u korist opšteg dobra, a ne ispražnjeni

ritual glasačkog odabira među pripadnicima političke elite koji se međusobno razlikuju samo po imenima stranaka čiji su kandidati. Predstavnička demokratija nije forma bez inherentnih opasnosti i protivrečnosti. Nominalne predstavnike opšteg interesa lako je korumpirati ili podrediti realnoj moći kapitala. A važan aspekt moći kapitala čini i to da je oslobođen obaveze da se svake četiri godine podvrgava makar nesavršenom minimumu demokratskog poziva na odgovornost. Moć privatnog vlasništva ne podleže pitanjima o njenom protivrečnom odnosu s navodnom vladavinom naroda. U takvom kontekstu svako ko ozbiljno shvata ideju demokratije obavezan je i da se kritički suoči s tim protivrečnostima, pogotovo tamo gde je na delu očigledna antidemokratska politička praksa kao što je neoliberalni napad na socijalna prava.

U tom svetlu i studentsku borbu za pravo na besplatno obrazovanje treba shvatiti kao deo obuhvatnije borbe za odbranu interesâ većine, a ne kao partikularno i sebično zastranjenje, kakvim ga neki mediji i političari pokušavaju prikazati.

Pored svega ostalog što je već rečeno o direktnoj demokratiji kao formi odlučivanja, treba dodati i ovo: na određenom nivou direktna demokratija je direktna posledica neispunjenih obećanja predstavničke demokratije. Tamo gde predstavnička demokratija ne ispunjava svoja obećanja, direktno-demokratsko odlučivanje postaje čuvar i podsetnik njenog fundamentalnog smisla – bauk koji ne prestaje da kruži.

Centar za liberterske studije

Centar za liberterske studije je ustanova istraživačko-dokumentacionog karaktera koja se, u duhu liberterskog pokreta i tradicije, bavi istraživanjem socijalnih pokreta i projekata utemeljenih na slobodi, ljudskom dostojanstvu i jednakosti. Centar se posebno bavi istraživanjem liberterskih pokreta i ideja na području bivše Jugoslavije i susednih zemalja Balkanskog poluostrva.

Centar je otvorena zajednica istraživača, pomagača i korisnika, a njegov rad organizuje skupština Centra (čiju jednu trećinu članova, tokom četvorogodišnjeg mandata, čine zainteresovni-e za rad Centra, dok ostatak čine delegati-kinje Sindikalne konfederacije „Anarhosindikalistička inicijativa”) i programski Saveti (imenovani od strane skupštine Centra sa zadatkom koordiniranja stručnih i administrativnih poslova). Centar se finansira redovnim, godišnjim, donacijama Sindikalne konfederacije „Anarhosindikalistička inicijativa”, priložima i poklonima svojih prijatelja, kao i prihodima od izdavačke delatnosti.

Centar je laboratorija slobode, razvijanja znanja i kreativnosti, ljudskih potencijala ličnosti i zajednice. Uzajamna saradnja i pomoć, solidarnost, lični primer i odgovornost, tolerancija i dijalog kao put ka istini, vrednostima slobode i razuma, jesu merila ove ljudske i intelektualne zajednice.

Sloboda, istina i čovečnost su pravi zavičaj svake nemirne savesti i pokretači delatnog pojedinca koji želi da menja uslove pod kojima živi i da prihvati odgovornost za te promene. Svaki nacionalni, etnički, ideološki, politički, verski i drugi fanatizam i svi oblici represije i diskriminacije zasnovani na njemu, kao i ostali vidovi autoritarnosti strani su programu Centra. Kritičko traganje za istinom i slobodom u ljudskoj zajednici osnovno je načelo metoda rada Centra.

Sedište Centra je u Beogradu.

Centar saraduje sa svim srodnim istraživačkim ustanovama i nevladinim organizacijama i pokretima.

Rezultate svojih istraživanja Centar objavljuje u povremenim publikacijama i na javnim skupovima. Program rada, na predlog programskih Saveta, utvrđuje skupština Centra.

Katalog izdanja

Centra za liberterske studije

Marks i Engels

Komunistički manitest 100 din.

Komunisti s prezirom odbijaju prikrivanje svojih pogleda i namera. Oni izjavljuju otvoreno da se njihovi ciljevi mogu postići samo nasilnim rušenjem čitavog dosadašnjeg društvenog poretka. Predgovor Mareja Bukčina.

Petar Kropotkin

Anarhija 200 din.

Kratak historijski uvod u ideju anarhizma i osvrt na odnos anarhizma i sindikalizma.

Fransisko Ferer

Moderna škola, poreklo i ideali 300 din.

Kapitalno delo španskog prosvetitelja i anarhističkog pedagoga Fransiska Ferera.

Zagrcnuti u tranziciji 200 din.

Zbirka socijalno angažovanih radova.

strip: **Revolucija u restoranima** 200 din.

Radnička kritika uslužnog sektora: kako se pravi i kako se rastura restoran. Šta je restoran? — Proizvodni proces — Intenzitet i stres — Šta želi radnik? — Radnici, uprava i radničko upravljanje...

Beda studentskog života 150 din.
Razmatrana u njenim ekonomskim, političkim, socijalnim, psihološkim, seksualnim i posebno intelektualnim aspektima, uz skroman predlog za njeno ukidanje.

Fabrički komiteti u ruskoj revoluciji i Sindikalisti u ruskoj revoluciji 200 din.

Borba za znanje: Studentski protest 2006. 300 din.
Zbirka dokumenata i svedočanstava.

Piramida kapitalističkog poretka 100 din.
Poster

Edicija „Lepa reč”

Ivan Tobić

Građen sam ko sveti lonci 300 din.
Nadrealističke bravure najprovokativnijeg i najtalentovanijeg jagodinskog genija.

Sergej Stepnjak

Nihilistkinja 200 din.
Istinita priča o Olgi Ljubatovič, čuvenoj ruskoj nihilistkinji.

Edicija „Kuka i motika”

Klasična dela anarhizma, anarhosindikalizma i revolucionarnog sindikalizma.

Petar Kropotkin

Sistem nadnica 100 din.
Kropotkin pokazuje da je svaki sistem nadnica besmislen i afirmiše anarhokomunističku parolu „Svakome prema potrebama, od svakoga prema mogućnostima”.

Karl Marks

Najamni rad i kapital

i Predgovor prilogu kritike političke ekonomije 150 din.

Dokle god je najamni radnik najamni radnik, njegova sudbina zavisi od kapitala. To je ta mnogohvaljena zajednica radnika i kapitalista.

Emil Puže

Osnove sindikalizma; Sabotaža 150 din.

Ovi klasični revolucionarno-sindikalistički tekstovi koji pružaju uvid u razvoj sindikalizma su i danas podjednako aktuelni kao i pre sto godina, i time pokazuju da se suština kapitalističkog poretka nije izmenila, pa samim tim ni metode kojima se treba boriti protiv kapitalizma.

Rudolf Roker

Metode anarhosindikalizma 150 din.

Rokerov tekst u kome se izlažu metode anarhosindikalizma i njihov praktični značaj, i nekoliko izveštaja iz 1987. i 2004. o zbivanjima u španskim brodogradilištima u kojima su anarhosindikalisti u praksi primenjivali ove metode.

Ema Goldman

Francisko Ferer i Moderna škola 50 din.

Kao što u nauci nikakav dokaz nije moguć bez činjenica, tako nema ni pravog obrazovanja ako u njemu nema onoga što je oslobođeno od sveg dogmatizma, onoga što samom detetu prepušta izbor pravca njegovih napora, i ograničava se na podržavanje tih napora.

Edicija: „Fantom slobode”
Dela radikalnih mislilaca XIX i XX veka.

Do or die: Piratske utopije 200 din.
Uspon piratstva. Sloboda, jednakost, bratstvo. Pirati i ropstvo.
Stapanje sa domorodcima. Seks, droge i rokenrol. Žene pirati.
Kraj zlatnog doba piratstva. Dodatak: tekst *Crna zastava*.

Džek London

Miljenici kralja Mide i druge priče 200 din.
Manje poznate, ali veoma interesantne priče Džeka Londona:
Miljenici kralja Mide, Neprijatelj celog sveta, Golijat.

Audio diskovi „Muzika slobode”

Muzika revolucije 200 din.
Originalne verzije revolucionarnih pesama.

Partizanske pesme 200 din.
Pesme jugoslovenskih partizana.

Stvari lagane 200 din.
Obrade revolucionarnih pesama.

Punk-Rock obrade 200 din.
Obrade revolucionarnih pesama.

Komplet audio diskova (4 kom.) 600 din.

Način naručivanja

Popunite uplatnicu u bilo kojoj pošti ili banci na broj računa: 200-2269920101033-28. Nakon toga nam **obavezno** javite svoje ime i prezime, adresu i mesto u kome živite, kao i spisak izdanja koje ste naručili. U roku od nekoliko dana na kućnu adresu će vam stići naručeni materijal.

Na ukupnu cenu naručenih materijala plaća se dodatnih 100 din. za poštarinu.

Kontakti:

Telefon: +381 63 712 66 62

Imejl: distro@inicijativa.org

Veb:

<http://inicijativa.org/tiki/cls>

<http://inicijativa.org/tiki/distro>

www.myspace.com/laboratorijaslobode

Adresa: CLS, poštanski pregradak 6, 11077 Beograd, Srbija